

CANU GWERIN

(FOLK SONG)

16 • 1993

CYMDEITHAS
ALAWON GWERIN
CYMRU

THE WELSH
FOLK-SONG
SOCIETY

CYMDEITHAS ALAWON GWERIN CYMRU
WELSH FOLK-SONG SOCIETY

Y SWYDDOGION A'R PWYLLGOR GWAITH 1992-93
OFFICERS AND EXECUTIVE COMMITTEE 1992-93

Llywydd/*President*: Mrs FRANCES MÔN JONES

Is-lywyddion/*Vice-president*:

Dr OSIAN ELLIS, Y Fonesig/*Lady* ENID PARRY

Yr Athro/*Prof.* STEPHEN J. WILLIAMS

Dr MEREDYDD EVANS, Miss MALI EVANS

Cadeirydd/*Chairman*: D. ROY SAER

Is-gadeirydd/*Vice-chairman*: DAFYDD IDIRS

Pwyllgor Gwaith/*Executive Committee*:

PHYLLIS KINNEY, MARY LLEWELFRYN DAVIES,
SHÂN EMLYN, DANIEL HUWS, SIÂN GRIFFITHS,
MENNA THOMAS, E. WYN JAMES

Ysgrifennydd Cyffredinol/*General Secretary*:

BUDDUG LLOYD ROBERTS

Hafan, Cricieth, Gwynedd. Ffôn: Cricieth (0766) 522096

Trysorydd ac Ysgrifennydd Aelodaeth/*Treasurer and Membership Secretary*:

RHIDIAN GRIFFITHS

Ynys Ceti, Penrhyn-coch, Aberystwyth, Dyfed.

Ffôn: Aberystwyth (0970) 828683

Swyddog Cyhoeddusrwydd/*Publicity Officer*:

MARIAN REES

Dôl Einion, Tal-y-llyn, Tywyn, Gwynedd.

Ffôn: Corris (0654) 761312

Cyd-olygyddion y Cylchgrawn/*Editors of the Journal*:

RHIDIAN GRIFFITHS a RHIANNON IFANS

Archwiliwr/*Auditor*: W. ISLWYN DAVIES

CANU GWERIN (FOLK SONG)

ISSN 0967-0599

16/1993

CYLCHGRAWN CYMDEITHAS ALAWON GWERIN CYMRU
JOURNAL OF THE WELSH FOLK-SONG SOCIETY

How Welsh is Welsh folk music? ... PHYLLIS KINNEY	3	
Testunau baledi'r Bardd Gwagedd .. HEFIN JONES	15	
J. Ffos Davies	MEINIR ANGHARAD JONES	20
'Y Fwyalchen' ac 'O Fryniau Caersalem'	DAFYDD JENKINS.....	28
Carol Blygain 'Bardd Treflys'	DAFYDD IFANS.....	32
Rhagor o Redwyr.....	TEGWYN JONES	38
Danfoned imi afal		43
'Ar gyfer heddiw'r bore'		44
Teyrngedau		45

Y cyfranwyr biau hawlfraint eu cyfraniadau. Nid yw'r safbwyntiau a fynegir yn y Cylchgrawn o reidrwydd yn adlewyrchu barn y Golygyddion na'r Gymdeithas.

Contributions are the copyright of the contributors. Opinions expressed in the Journal do not necessarily reflect the viewpoints of the Editors or the Society.

Cysodi: Stiwdio Mei
Argraffu: Argraffdy Arfon

Llun y clawr gan Dylan Williams

HOW WELSH IS WELSH FOLK MUSIC?*

Phyllis Kinney

In order to try to answer the question: How Welsh is Welsh folk music? and to separate out the various characteristics which make it Welsh, it is necessary first to look back on the outside influences which have helped to shape this country. Until the 18th century almost no tunes were published and our information comes from tradition and from written descriptions. The Romans were here for some 400 years and there must have been entertainment in the towns as well as chants sung by the Christians among them. It is likely, however, that the strongest influence came from the Irish who were fellow Celts and with whom the Welsh had cultural affinities. But the two countries developed quite differently; the Romans never invaded Ireland and during Ireland's age of greatest artistic achievement Wales was busy defending itself against the Anglo-Saxons. Gruffydd ap Cynan's biographer states that he brought bards and musicians from Ireland to Gwynedd, and it is significant that in the 12th century when Giraldus Cambrensis wrote about Welsh musical instruments in the *Description of Wales*, he repeated what he had written in the *Topography of Ireland*, implying that the two cultures had that characteristic, at least, in common.

Many centuries later the presence of Irish names in the Robert ap Huw manuscript and in the musical treatises of the 16th century is striking: among the *ceinciau* and *caniadau* are names like 'Yr Wyddeles'; 'Cainc Cycholyn'; 'Canid Iarll Cormac Wyddel', as well as a sprinkling of Scots: 'Cwlwm Alban Bridr' and 'Marwnad Gwenllian o Scotland'. This Celtic aspect is emphasised by the fact that the name 'Kwlm y Sais' was the only one, apparently, with English connections.

The 11th century Norman invasion reorganised the Welsh church on Norman lines and the only extant manuscript of medieval Welsh music, the 14th century Pen-pont antiphonal, monophonic, with chants written in neume notation, was of Sarum use. There must also have been a good deal of Norman cultural influence in the courts but ordinary Welshmen were open to outside influence as soldiers and musicians. To quote from Constance Bullock-Davies:

*Traddodwyd y ddarlith hon i gynhadledd 'A Musical Nation: the development of the Welsh musical tradition', dan nawdd Cymdeithas Hynafiaethau Cymru, yn Aberystwyth, 6 Ebrill, 1993. This lecture was delivered at the conference 'A Musical Nation: the development of the Welsh musical tradition,' under the auspices of the Cambrian Archaeological Association at Aberystwyth, 6 April, 1993.

...the dining-tables at court were international and multi-lingual. . . it would have been. . . strange if they did not pick up something of one another's language and teach one another their native songs and airs. . . It was the way that Arthurian tales first flowed into the streams of French and English literature. Welsh minstrels, Welsh melodies and Welsh songs had been well-known in the English court since the early 12th century.

After the Pen-pont antiphonal the only other music manuscript connected with Wales to have survived from the Middle Ages is the Robert ap Huw manuscript. There are difficulties in understanding this music due to the fact that although the tablature can be deciphered by comparing it with continental tablatures, the tunings of the instrument are Welsh and there is a good deal of disagreement as to how they should be interpreted. The manuscript is dated 1613 but contains earlier material, and was written at a time when the music of both England and Wales was going through considerable change.

A *Handefull of pleasant delites* was the first known book in England of ballads written to be sung to popular tunes of the day, tunes which could be used to sing any ballad of the same metre. The 1584 edition, which was printed by Richard Jones (whose motto was 'Heb Dduw, heb ddim') named tunes such as 'Greensleeves', 'King Solomon', 'New Rogero,' 'Black Almain' etc.; many of these began as French, Italian or Flemish dance music before being taken over by ballad writers and singers. A majority of Queen Elizabeth's court musicians were foreigners and they may have introduced Continental musical styles.

Some of the tunes named in this book made their way into Wales; nine can be found on a list of dance tunes at the Christmas celebrations at Lleweni in 1595 and three on a list of lute lessons made by Philip Powell of Brecon c. 1633. Edmwnd Prys used one of the tunes for his 'Cân y Gwanwyn' probably written about the end of the 16th century. Prys's poem illustrates changes taking place at this time: although the poem contains Welsh tune-names such as 'Mwynen Gwynedd', 'Crechwen Feinir', 'Ychain fannog' as well as technical terms of the period: Pwnc, profiad, cwlwm, gosteg etc., the tune on which he sings is not Welsh.

These changes are even more apparent in a poetic conceit of the period in which the singer wishes to be dressed in 'y mwyn geinciau sy ar y Delyn' (the sweet tunes which are played on the harp). The tunes mentioned combine Welsh terms to be found in 16th century music treatises ('profiad teg,' 'clymiad y profiadau', 'gosteg liwdeg', etc); names of Welsh tunes ('Hun Gwenllian', 'Ffarwel Twm bach o'r Coity', 'Sidanen', etc); and names of new tunes coming in from England and the Continent ('The hunt is up', 'Monsieur's almain', 'Greensleeves' etc.)

Our knowledge of what the Welsh played and sang in the 17th century is largely dependent upon written descriptions and lists of tune-names. The harp was still pre-eminent among the Welsh but in England it had given way to the lute, so it is not, perhaps, surprising that only two of the 37 tunes for 'Lute lessons' listed by Philip Powell were Welsh. But the works of the 17th century Welsh poet Huw Morys ('Eos Ceiriog') also indicate the growing popularity of ballad and dance tunes from England. His poems call for tunes such as 'Charity mistress', 'London apprentice' and 'Love is a sweet passion' as well as 'Diniweidrwydd', 'Neithiwr ac echnos' and 'Cil y fwyalch'. However if we examine the poetry in more detail we see that he has only one poem to 'Charity mistress', one to 'London Apprentice', one to 'Love is a sweet passion' and no more than four poems to any of the other tunes, be they Welsh or English, save three. Huw Morris has twelve poems on 'Loath to depart', 25 on 'Heavy heart' and 52 on 'Leave land'. Why are 'Heavy heart' and 'Leave land' so much more popular than the rest; and, more puzzling still, why are no tunes bearing those names to be found in any English book of dances or ballads from the 16th century onwards? Briefly, in spite of the English names, the poems to be sung to them are in distinctively Welsh metres. The 'Heavy heart' stanza has eight lines: a quatrain of trochaic tetrameter (a metre common in Welsh but very rare in English), followed by a quatrain of trochaic tetrameter and 'rhupunt byr' alternately. 'Leave land y ffordd hwyaf' calls for stanzas of 'tri-thrawiad', another Welsh metre. Why, then, do the tunes to them bear English names? In the 18th century there is evidence that both these tunes are sung with the harp in a style that seems to be notably Welsh: solo phrases for the harp alternating with accompaniment for the vocal line. When these tune-names first appear in print in 1684 they are written: 'Ar y mesur, (trwm galon) neu (heavie heart)' and 'Ar y mesur (Gadel y tir) neu (Leave Land)'. Perhaps it was harpers who translated the Welsh names for patrons who had become anglicised.

At any rate we know that in England Welsh singing was so strongly connected with the harp that D'Urfey could satirise a Welsh character in his 1693 play, *The Richmond Heiress*, with a song, 'Of noble race was Shinkin', which included an antiphonal phrase for the harp. Later D'Urfey used the tune again, billing it as 'Set to a famous tune on the Welsh harp', this time including two phrases for the harp. This point will be discussed below.

Seventeenth century music in Wales was still passed on almost entirely through oral tradition. Most tunes with Welsh connections in print were either dances with names like 'Abergenny' and 'The Bishop of Bangor's

jig', or psalm tunes; and the first Welsh music as such to be printed did not appear until c. 1725 in *Aria Di Camera*, a collection of 77 Scotch, Irish and Welsh airs, of which only five are Welsh. But before that, in 1717, an Anglesey youth, Richard Morris, kept a book in which he noted among other things the names of 378 tunes. Almost 40% of his tune-names can be found in English country dance books or broadside ballads of the period. The majority were ephemeral; well over a quarter of the names are not noted anywhere else in Wales, although some became great favourites and acquired Welsh names: 'About the banks of Helicon' became 'Y fedle fawr,' and 'Queen's Dream' changed to 'Breuddwyd y frenhines'. In spite of the large number of tune-names in his manuscript we cannot be sure that more than a quarter of them were definitely known to him: those he describes as 'mwyn iawn', those he could play upon the viol, and those to which he sang verses. Moreover, the tunes on Richard Morris's lists which were generally popular in Wales were those to which words were sung, rather than purely instrumental tunes; and where their antecedents are known they appear to be divided roughly equally between Welsh natives and English immigrants; of the latter, several are 16th century tunes which had long since settled in Wales.

The cross-cultural influences were not all one way either. In 16th century England 'Sidanen' was known to be a Welsh tune, but by the middle of the 17th century it was printed in *The English Dancing Master* as 'Dargason, or the Sedany', and by the end of the century it had lost the Welsh name altogether. A number of tunes with names like 'Welch Officer', 'Welch Minuet', 'The Welsh hornpipe', 'Evans's delight', 'Morgan's thought', 'Treban Morganough' (sic), and 'Strata Florida' can be found in 18th century English and Scottish dance books; and 'Meillionen' was frequently printed, often with the sub-title, 'Sir Watkin's delight'. English broadside ballads also had Welsh connections: a 17th century English ballad tune was called 'Upon St. David's Day', and a 1714 song called 'The Welsh Saint' is, like 'Of noble race was Shinkin', in triban metre.

In 1742 the first book of Welsh tunes was published. Called *Antient British Music*, the Airs in it were claimed to be the 'Remains of *Druidism*' and 'in their Style different from any extant of any other Nations. . .'. In fact only about half of the 24 'Arias', which were printed without names, can be counted as Welsh, but it is important to remember that the non-Welsh pieces, many of 16th century origin, had long been forgotten in England while remaining popular in Wales. Undoubtedly one reason for this was the use made of these tunes by harpers. John Parry of Ruabon, one of the two editors, was the most brilliant harper

of his day, and the music was undoubtedly written for the purpose of showing off the harper's technical powers. It is doubtful if there is anything particularly Welsh in the arrangements; they are written in a Baroque musical style with figured bass, imitative passages and contrapuntal devices.

However, the most important of John Parry's three volumes was the last one, *British Harmony*, published in 1781 just before his death. Although printed without words, some of the 42 tunes in this volume can truly be called folk-songs, e.g., 'Calenig', 'Mentra Gwen', 'Nos Galan', etc., and the Baroque arrangements of the first volume have given way to a simpler classical style.

Three years later Edward Jones published the first edition of his immense collection of melodies: *Musical and Poetical Relicks of the Welsh Bards*. Note that the titles of these volumes are heavily influenced by the 18th century antiquarian movement (volume II was called *The Bardic Museum*) and that one purpose of bringing them out was to show the English how much more ancient was the Welsh tradition. Edward Jones published well over 200 melodies including some which appear for the first time in print, e.g., 'Ar hyd y nos', 'Gwŷr Harlech' and 'Dafydd y Garreg Wen', but the melodies were arranged with a well-to-do urban public in mind, rather than a rural Welsh one. Many of Edward Jones's claims regarding the antiquity of the tunes and their relationship with the druids must be taken with a large grain of salt; nevertheless, his introduction gives an insight into the tradition of singing to the harp in Wales, particularly his remark that 'There are several kinds of *Pennill* metres, that may be adapted and sung, to most of the following tunes; and some part of a tune being occasionally converted into a symphony.'

Those words, added to some manuscript discoveries, show how many tunes that have long been called 'harp tunes' were actually performed in partnership with the singer or *datgeiniad*. It was known that John Parry and his amanuensis, Evan Williams or Ifan Williams, had planned to bring out Part II of *Antient British Music*, containing songs with Welsh words 'which will show the Nature of *singing* with the Harp, Violin, etc., at this time by the *Welsh* at their Musical Meetings.' Part II was never published, and it was thought that the specimen manuscript had been lost, until Osian Ellis discovered it in the Royal College of Music some years ago. Among other items it contains seven songs with Welsh words, six of which include symphonies for the harp. These were meant to show how harp and voice interlaced their phrases; unfortunately Ifan Wiliam, who made the specimen copy, edited the music very heavily, and for a truer picture of the style we must look at manuscripts by William Jones of Llangadfan. He sets out the harp part of 'Triban Morganwg', marking

it 'so' for solo, where the words should come, and 'sy' for symphony, where the harp plays alone. The title indicates that any verses in triban metre can be sung to the tune. When we remember that the verses sung to the harp a century previously, 'Of noble race was Shinkin', were also in triban metre, it is clear that this style of singing has a long pedigree. Perhaps it may even go as far back as Giraldus Cambrensis, who describes a great lord on a journey accompanied by a harper, and a singer who answered the notes of the crwth antiphonally.¹

William Jones also notes a version of a May carol to be sung with harp in a similar style. Other references make it clear that this was not unusual: a winter carol printed in 1759 was to be sung on Christmas Day 'by two men and two boys with harp and fiddle'; and about 1820 the Rev. John Jenkins ('Ifor Ceri') notes a May carol which includes a phrase for the harp.

The fiddle did not have the same status as the harp in Wales but it was a popular instrument, and two unpublished 18th century fiddle manuscripts give an interesting picture of the music performed in Wales at that time. Though they were set down within a few years of each other they are quite different in content and in purpose. The manuscript of John Thomas, dated 1752, seems to be that of a working fiddler. His collection contains over 500 tunes, including some which were different versions of the same tune, and they reflect the various tastes of the society in which he lived. John Thomas obviously played for the gentry in their country houses: he notes (a) numerous tunes from contemporary country dance books and over 30 minuets, many with titles referring to the gentry or nobility such as 'Miss Cambilina's delight' or 'My Lord Gor's minuet'; (b) tunes popular in the English theatre; (c) songs for the salons of the period by composers such as Arne and Boyce; and (d) instrumental pieces by classical composers, chiefly Handel but also Lully and Barberini.

But John Thomas also played for ordinary folk and it is obvious that many of his tunes have been scribbled down from oral tradition. Over 80 are tunes associated with Welsh ballads and carols such as 'Charity mistress', 'Diniweidrwydd', 'Ffarwel gwŷr Aberffraw', etc. It is also obvious that Thomas played for the *anterliwt*, a type of 18th century Welsh morality play, for most of the tunes mentioned as being used in the *anterliwtiau* of the period can be found in his manuscript, including a phallic dance which has not been set down anywhere else. The range of tastes in this manuscript gives a good picture of all the influences on a Welsh musician in this period and it contrasts with another fiddler's tunebook dated a few years later.

¹ 'gyda thelynor yn mynd o'i flaen, a chlerwr, gan ateb nodau'r gân bob eilwers ar y crwth.' Thomas Jones, *Geralld Gymro* (Caerdydd, 1938), p.47.

The manuscript of Morris Edwards, probably from Anglesey, is very different. It is considerably smaller, comprising only 152 tunes, but carefully written, with more attention paid to key signatures, accidentals and correct barring. Although there is over half a century between Richard Morris's lists of tune-names and Morris Edwards's 1778 manuscript, about a third of the tunes are common to both, and a similar number were known to John Thomas. Edwards's manuscript is more concerned with Welsh tunes than either of the other two. A few tunes were copied from country dance books, mostly from 17th century issues, but in general the tunes Edwards copied were usually from *Antient British Music*, *British Harmony* or *Relicks*. At least two tunes were noted from oral tradition, and others appear for the first time in his manuscript. Perhaps the most interesting aspect of it is the echo of much earlier music. One very short tune, 'Cwttig' may be a reminiscence from the 16th century for it is possible that it is related to a measure for the crwth called 'Cyttyr bach'. Edwards also notes 'Consêd Dafydd ap Gwilym', which may be the tune Siôn Dafydd Rhys lists in 1592 as 'Caniad ar gainc Dafydd ap Gwilym'. 'Ffarwel Dwm bach' appears to be 'Ffarwel deg Twm bach o'r Coety' mentioned in the 16th century poetic conceit 'Myfyrdod a Deisyfiad y Cantores'; the Twm bach referred to, Thomas Prichard of Coity, Glamorganshire, died in 1597.

All of these manuscripts were made by instrumentalists. For vocal music we must turn to the folk-song collectors. The earliest of these, and one of the very earliest to collect folk-songs in Europe, was Iolo Morganwg; and although we know that he forged many of his so-called medieval manuscripts, there is no reason to believe that his folk-songs, noted on the backs of envelopes or on sugar bags, were anything but the genuine songs of the people, though like other collectors before the establishment of the Welsh Folk-Song Society in this century, he probably edited some of the words. It is difficult to tell how much he may have edited the music since he was an amateur notator and, like John Thomas, frequently omitted key signatures, bar lines and accidentals. His collection has yet to be analysed in detail, but some elements of it are striking in their picture of singing in South Wales at the end of the 18th century. Iolo's notation of an oxen song is the earliest extant and he is the only one to include a milkmaid's song. He gives words and music to a children's game and describes the way it is played; his dances are not country dance tunes borrowed from England but morris dances or rural Welsh dances to songs in 'triban' metre. In addition to love songs and humorous songs, he notes the tune to a popular Welsh ballad, 'Morgan Jones', and songs connected with seasonal customs such as the *Mari Lwyd*, wassailing songs, Christmas and May carols. The most interesting songs are those to be

sung to the ancient Welsh metre, *cywydd deuair fyrion*, full of repetition of short motifs and in a narrow-to-medium compass. The characteristics of this group, though not unique in a European context, may be called Welsh in a British context.

From this point on, other collectors of folk-songs made important contributions. The Welsh vicar, John Jenkins ('Ifor Ceri') noted over 270 tunes to the words of carols, ballads, love songs, May songs, songs with interlaced refrain, an oxen song and one exceedingly interesting setting in 'canu penillion' style. He also made it a point whenever possible to take down these songs directly from singers, rather than harpers, thus giving the melody without instrumental embellishments. However, this collection, though extremely valuable in content, is less so from the standpoint of style. Unfortunately his musical training led him to note all the tunes he collected in either major or minor instead of setting down the modal tunes as he heard them, so that one important characteristic of their Welshness has been lost.

By the 19th century books of folk-songs began to be published. *Ancient National Airs of Gwent and Morganwg* by Maria Jane Williams in 1844 and *Y Caniedydd Cymreig/The Cambrian Minstrel* by John Thomas ('Ieuan Ddu') in 1845 were very different collections, and so was the way the tunes were set down. Jane Williams's book contains melodies that are among the most beautiful in Welsh, 'Y deryn pur', 'Bugeilio'r gwenith gwyn', 'Y ferch o'r Scer', with accompaniments that could be played on the harp or the pianoforte. There are several modal tunes, i.e., tunes in scale patterns other than major or minor, and she includes some of the songs associated with the ancient ritual of the *Mari Lwyd*. Her tunes also differ from those in the collections of the North Walian harpers. The compass is wider than is usual in Welsh folk-song and the melody more decorated, and there is some evidence that she edited them.

Ieuan Ddu's book of unaccompanied folk-songs, traditional harp airs, and his own compositions, should have been a most valuable source of information on Welsh folk style, since many of his tunes are obviously modal in origin. Unfortunately the book is carelessly printed and key signatures and accidentals are not always as they should be, so that it is difficult to be certain of the scale patterns; to make matters worse he discarded the original folk words and wrote his own.

The 19th century saw a host of musical publications, including *The Welsh Harper*, *Cambrian Minstrelsie*, *Songs of Wales*, *Alawon fy Ngwlad*, few of which included the original words and all of which edited the music to suit the taste of the period. It was not until the early years of the 20th century that the Welsh Folk-Song Society was founded and it is on the

music which the Society collected and published, as well as numerous unpublished songs in manuscript, that the next part of this paper is based.

What are the characteristics of Welsh music? For a scientific analysis of its tonal elements we turn to Peter Crossley-Holland's article, 'The Tonal Limits of Welsh Folk Song', in the *Journal of the Welsh Folk-Song Society* (vol. V, no. 2, 1968). Among his conclusions he states: 'All the scales have numerous parallels in other European countries but the balance of mode appears to be closer to that of England than of Ireland or Scotland. Analysis shows that the most popular scale pattern in both England and Wales is the major scale, but then the paths diverge. The next most popular scale pattern in England is the mixolydian/sol mode, (i.e. a major scale with a flattened 7th) which is considerably less popular in Wales with only six songs listed by Crossley-Holland. Some of those appear to have come from outside Wales; the best-known version of 'Lisa lân' is a very common English tune type, and 'Broga bach' is a version of 'Froggy would a-wooing go' and we may assume that the mixolydian mode is not characteristic of Wales. Next to the major scale, the most popular scale in Welsh folk-song is the dorian or re mode, a mode also popular in England. But it is obvious that the way in which the dorian is used in Wales is different from that in England. In the *Journal of the Welsh Folk-Song Society* (vol.2, p.90) the English folk-song researcher, Anne Gilchrist, calls one Welsh tune ('Mwynen merch'): 'A characteristic example of the Welsh Dorian mode — if it be such, being quite unlike the Dorian of folk songs.' (In quoting this passage Professor Crossley-Holland adds tartly: 'She presumably means of English folk songs'.) It is clear from these remarks that this is one aspect of Welsh melody which differs from the English tradition.

Next we come to the compass of Welsh tunes. Crossley-Holland states that although there are many wide-compass tunes among Welsh folksongs (i.e. with a range of ten or more tones) the majority are in a medium compass, with eight to nine tones. Some Welsh wide-compass melodies are to be found among ballad and carol airs imported from England in the 17th century, such as 'See the building/Gwêl yr adeilad', 'Let Mary live long/Hir oes i Fair'. Both of these have a compass of ten tones; and an Irish harp tune, 'Saint Patrick's Day' gave birth to at least a dozen Welsh variants in a ten to eleven tone compass, including such favourites as 'Migildi magildi' and 'Y fwyalchen'. In contrast, recent research has isolated a substantial group of Welsh tunes of no more than five notes: pentachords.

This category is extremely rare in English folk-song and it is possible that some Welsh pentachordal tunes may have begun as descants to the

harp. Nineteenth century examples of 'canu penillion' often show the 'datgeiniad' utilising a compass of only five to six tones with considerable note doubling. There is little ornamentation; perhaps the long tradition of declaiming poetry influenced the restricted vocal range and ornamentation. Many of these tunes were collected with words in traditional Welsh metres which were popular in rural singing contests with the harp.

One scale pattern which the composer, David Wynne, considered to be typically Welsh is the pentachord with a lower dominant, sometimes used as an anacrusis and at other times as an important melody note in the body of the tune. There appear to be few, if any, examples of that scale pattern in English folk-song although it is by no means uncommon in Wales.

The element of declamation can be found in a number of Welsh folk-songs which open by chanting on the fifth of the scale. About 30 Welsh folk-songs have been noted which have openings which are to some degree declamatory (e.g. 'Hiraeth', 'Y fenyw fain', 'Ar lan y môr' etc.) but the only example I have seen in English folk-song is Cecil Sharp's version of 'Death and the lady'; the tune is pentachordal and has a declamatory character in each of its phrases. In discussing this tune in *The British Broadside Ballad and its Music* Claude Simpson says: 'The music itself is of another age.'

The nature of the Welsh language, which is polysyllabic with the accent usually on the penultimate syllable, means that cadence patterns often differ from English ones. The most common cadence in Wales is feminine, finishing on an unaccented syllable, whereas in English song the cadence is usually masculine; English folk-singers sometimes add an extra note to a feminine ending to make it masculine, for example: 'she's gone with the raggle-taggle gypsies, O'. In addition Welsh words which end on an unaccented syllable are frequently 'snapped' when sung (i.e. held longer than the accented syllable), a characteristic rarely found in England. This gives a wholly different character to the rhythm of the song, and in Welsh the snap is often used to emphasise aspects of the poetry, such as 'cynghanedd' or internal rhyme.

These are some of the musical characteristics which may be called Welsh, but the 'Welshness' of the songs also resides in the way the tunes are used. The oldest songs in Welsh tradition are probably those associated with seasonal customs such as luckvisiting at the winter solstice, which are common in Europe. The ancient custom of the *Mari Lwyd*, featuring a man disguised in a white sheet, bearing a horse's skull on his head with hinged jaws that could be made to snap open or shut, and accompanied

by a band of young men, is related to similar examples of animal guising in England and in Europe. However, the ritual in Wales has one aspect which may be called Welsh: before the *Mari Lwyd* party can gain admittance to the house, it must first defeat those inside in song. Only when the party inside the house fails to cap the verses of those outside can the *Mari Lwyd* party enter. This type of poetic contention was also found in other rituals such as 'Gŵyl Fair y Canhwyllau' (Candlemas) on 2 February, and wedding celebrations. The verses were in simple Welsh folk metres which made it easy to extemporise the poetry and the tunes tended to be simple as well. The most common of the *Mari Lwyd* tunes, for example, is basically an extended motif repeated over and over. Other songs involved in such celebrations were feat songs: cumulative songs testing tenacity of memory or the ability to sing long sections on one breath (and according to some references dancing at the same time) or singing tongue-twisting words faster than anyone else. This type of song is also common in Europe, but the way it is used in Wales may be distinctive.

A Christian ritual which takes place around the time of the winter solstice is the Christmas carol service, and in Wales this has given birth to a particular type of singing, the 'plygain' carol. In the 17th century extended and complex tunes from England were adopted wholesale by Welsh poets who used them as the basis of new poetic metres interlaced with 'cynghanedd'. Many tunes, such as 'See the building' and 'Let Mary live long', were quickly forgotten in England, but retained in Wales because of their connection with the carols of the 'plygain' service. Well over 200 years after 'See the building' had ceased to be sung in England it was still a firm favourite in Wales. By then it had acquired a Welsh name and melodic characteristics to suit Welsh taste.

Many songs of occupation belong in the category of primitive song, and in Wales the oldest of these are certainly the oxen songs, a type which does not appear to be found elsewhere in the British Isles. Giraldus Cambrensis mentions them in the 12th century and they were still used in ploughing until the end of the last century. The songs were usually in the form of quatrains on any subject, satirical or serious, but the distinguishing mark was a 'call' to the oxen at the end of each verse. Some 21 oxen songs survive, including several different tunes, but the oldest variant extant was collected by Iolo Morganwg in the 18th century.

The song, 'Y Wasgod Goch' (see *Canu'r Cymry II*, p.41) has a number of the characteristics which, though not unique to Wales, give Welsh songs a distinctive colour: the melody is in the dorian/re mode with a strong emphasis on the fifth of the scale; the compass is generally narrow

until the final cadence, which descends to the lower tonic; the verses are in quatrains of trochaic tetrameter with a nonsense burden. Its most unusual feature is a final coda which extends the range to eleven tones and gives an almost rhapsodic feeling to the close. The melody suits the words in which the lover dreams that his dying sweetheart is sending him a suit of mourning, with a red waistcoat made of a breaking heart and buttons of salt tears. The singer, Robert Pierce Roberts, a farmer who was 84 years old at the time of recording, learned much of his repertoire from his grandfather who had been born in 1829 and had a great stock of 18th century songs of all kinds.

It is appropriate to conclude this study of the background and musical characteristics of Welsh traditional music by bringing it up to the present day. Although most of the time has been spent discussing the influence of English music on Wales, a natural development in view of political and geographical factors, there have been other influences. In the last century the songs of the Irish streaming into Wales were readily adopted as were the songs of American minstrel groups. And in this century the impact of mass communications media has been incalculable in spreading ideas widely and quickly. However, it should be noted that in Wales, as in any lively society, people will be attracted to new fashions and try them out. It is what they do with them that is important. As A.L. Lloyd, the authority on English folk-song, says: 'Only a moribund tradition is *dominated* by the past; a living tradition is constantly sprouting new leaves on old wood...'. Wales has an ancient and unique musical tradition to be cherished, and it is a tradition that is constantly being refashioned to suit the needs of its people.

TESTUNAU BALEDI'R BARD D GWAGEDD

Hefin Jones

Mae'r testunau y canodd Richard Williams (Dic Dywyll, 'Bardd Gwagedd') amdanynt yn debyg iawn i destunau gweddill baledwyr Cymru yn y bedwaredd ganrif ar bymtheg. Erbyn hynny, yr oedd llawer yn awchu am gael darllen gwaith yn Gymraeg oherwydd dylanwad cynyddol yr ysgolion dyddiol a'r Ysgol Sul. Ar y cyfan, perthyn i'r bywyd ymylol wnâi'r baledwyr ond yr oedd eu caneuon yn cadw cysylltiad agos â'r werin, ac oherwydd hynny yr oeddynt yn hynod boblogaidd. Er bod Dic a baledwyr eraill yn mynychu eisteddfod bob yn awr ac yn y man, nid cyfansoddi ar gyfer y gymdeithas 'barchus' honno a wneid fel arfer, ac ni fyddai'r baledwyr proffesiynol yn mentro eu cyfyngu eu hunain i ganu i un garfan o bobl. 'Roedd yn rhaid iddynt fod yr un mor amlochrog â'u cynulleidfâ, er mwyn manteisio i'r eithaf ar y farchnad. Mae'r amrywiaeth a geir gan y baledwyr gorau, megis Ywain Meirion, Dafydd Jones, Abel Jones, a Dic, yn cadarnhau hyn. Fel arfer, cyfansoddwyd un faled ar bwnc arbennig cyn symud ymlaen at y pwnc neu'r digwyddiad cyffrous nesaf. Weithiau, gallai'r testun fod yn boblogaidd eisoes, ond ar adegau eraill, y baledwyr fyddai'n cyflwyno'r pwnc i'r gynulleidfâ.

Ceisiwyd dosbarthu'r baledi gan nifer o ysgolheigion yn y gorffennol, ond mae'n anodd pennu categorïau pendant. Gall teitl baled arbennig gyfleu mai cân am lofruddiaeth ydyw, ond mewn gwirionedd, gall fod yn llawn o foesoli, gan ganolbwyntio ar weithredoedd dieflig y pechadur. Dyma ddosbarthiad bras o destunau baledi Dic Dywyll: Serch; Erchyllterau (lofruddiaethau, hunanladdiadau ac ymgais i lofruddio); Damweiniau (damweiniau diwydiannol a llongddylliadau); Digrif; Crefydd; Beirniadaeth Wleidyddol a Chymdeithasol; Mawl a Marwnadau.

Mae Dic yn feistr ar gyfansoddi caneuon serch, a cheir ganddo tua dwsin o ganeuon yn sôn am helyntion carwriaethol. Nid yw llwybr cariad yn hawdd ei droedio fel arfer, ac yn aml, ceir pob math o rwystrau yn y caneuon, sy'n eu gwneud yn ddoniol iawn. Mae'r faled 'Lliw Gwyn Rhosyn yr Haf' yn boblogaidd hyd heddiw, ac ynddi ceir holl densiynau dau ifanc yn cyfarfod, gyda'r bachgen yn ceisio cael llaw'r ferch a hithau'n gwrthod, cyn ildio wedi iddi ddangos nad oedd pob merch yn benysgafn. Dyma un pennill fel enghraifft:

Dydd da fo i ti fy seren olau,
Lliw gwyn rhosyn yr Haf;
Tydi yw'r gywrain ferch a garaf,
Lliw gwyn rhosyn yr Haf.
Wel cau dy geg yr hen oferddyn,
Casa' fu erioed ar wyneb y tir
Mi groga' fy hun cyn dof i'th ganlyn,
Mewn gair, dyna i ti'r gwir.

Mae ffurf yr ymddiddan yn chwarae rhan amlwg yng ngwaith Dic, yn enwedig yn ei ganeuon serch, a byddai'r gynulleidfa wrth eu bodd yn clywed y baledwyr yn dynwared y gwahanol gymeriadau. Nid yw'n syndod i gymaint o faledwyr ddewis cyfansoddi ar ymosodiadau ffaidd neu hunanladdiad disymwth, oherwydd 'roedd y werin yn hoffi clywed am ddigwyddiadau brawychus fel hyn. Mae traean o holl faledi Dic yn crybwyll rhyw weithred ysgeler, a dengys hyn y galw am y math hwn o ganu. Llofruddiaethau oedd fwyaf poblogaidd, a cheir prawf o hynny yn y ffaith eu bod yn cael cymaint o ofod yn y cylchgronau enwadol. Yn y cyfnod cynnar, y baledwyr oedd y papur newydd, a hwy fyddai'n cario'r hanesion o ardal i ardal ac yn cyflwyno stori newydd. Ar adeg achos llys, tyrrai'r bobl i'r dref, a gallai dienyddio cyhoeddus fod yn fwy poblogaidd fyth. Disgwyliai'r bobl i'r baledwyr ganu ar achlysuron o'r fath, a byddai'r rheiny'n rhoi'r hanes yn drawiadol ac mor gryno a chofiadwy â phosibl, er mwyn taro deuddeg ar y gwrandawriad cyntaf. Yn aml, dilynid fformiwla arbennig wrth ganu. Ceid gwahoddiad i wrando, cyflwynid y drosedd a'r cymeriadau pwysicaf cyn rhoi ychydig mwy o wybodaeth am y drosedd, y digwyddiadau yn yr achos, hanes y dienyddio, ac yn olaf ceid rhybudd y dylid parchu deddfau Duw ar bob cyfrif. Gall y disgrifiadau fod yn ddigon cignoeth, ond mae'n amlwg hefyd fod y manylion wrth fodd y gwrandawyr. Mae'n ddiddorol sylwi fod llawer o faledi Dic yn sôn am ddigwyddiadau y tu allan i Gymru, gan gynnwys un yn Ffrainc, ond dyma bennill o gân sy'n sôn am wenwyno ym Merthyr Tudful yn 1838:

Ei ben yr ail ddiwrnod agorwyd syndod syn,
A'i gorff i gyd agorwyd fe'i chwiliwyd coeliwch hyn,
Olrheiniwyd ei 'mysgaroedd a'i 'menydd yr un modd,
Er cael y peth yn hyspys rhyw dro arswydus oedd.

Er i Dic Dywyll fyw am gyfnod helaeth ym Merthyr Tudful, un o'r ardaloedd mwyaf diwydiannol yn y byd yn y cyfnod, dim ond dwy faled a geir ganddo'n cyfeirio at ddamweiniau diwydiannol. Ceir nifer o faledi fel hyn yn Gymraeg, yn enwedig gan J.W. Jones, Nant-y-glo.

Cyfansoddodd Dic bedair o faledi yn sôn am longddrylliadau, bob un ohonynt wedi digwydd ger arfordir Gogledd Cymru. Adroddir yr hanes yn fyw eto, a down i ddeall holl bryderon y teithwyr i'r dim. Sonia Dic am effaith y digwyddiad ar yr uned deuluol, ond gall fod yn euog o ailadrodd yr un math o linellau mewn gwahanol gerddi.

Mae llawer o ganeuon Dic Dywyll, fel ei ganeuon serch, yn ddigrif a ffwrdd-â-hi, ac mae'r baledi am ffeiriau a marchnadoedd Cymru hefyd yn cyfleu holl asbri'r digwyddiadau hynny, yn ogystal â rhoi cipolwg i ni ar arferion yr oes. Hanesion am gymeriadau a geir amlaf yn ei waith ac ymddengys digwyddiadau yn ymwneud â moch, y domen a chwrrw dro ar ôl tro. Mae ganddo ganeuon doniol iawn yn erbyn y llwrymwrthodwyr yn y ganrif ddiwethaf, ac er gwaethaf y tloedi enbyd, yr oedd yn bosibl i'r werin fwynhau rhyw gymaint ar eu bywydau, a daw'r miri a'r cyffro'n fyw yn y baledi. Credir yn gyffredinol mai bywyd llym, dilewyrch, yn llawn o bobl sychdduwiol a chul, oedd Oes Victoria i bawb, ond ceid eraill, gan gynnwys mwyafrif y baledwyr, yn byw'n gwbl naturiol ochr yn ochr â'r bywyd hwnnw heb fod yn rhan amlwg ohono. Mae'n debyg mai oherwydd iddo gynnwys yr holl ddigrifwch ac ambell reg, y cafodd Dic Dywyll y ffugenw 'Bardd Gwagedd', er y cytunir gan y mwyafrif nad gwagedd oedd y cyfan o'i waith.

Nid yw'n syndod fod baledi crefyddol yn rhan hanfodol o gynhysgaeth pob un o'r baledwyr. 'Roedd bod yn grefyddol yn ffasiynol, a hoffai'r bobl gael eu gweld yn eu cysylltu eu hunain â chrefydd. Oherwydd hynny, mae'n ddigon naturiol fod cryn dipyn o faledi'r cyfnod wedi eu cyfansoddi ar destunau crefyddol a moesol. Weithiau, ymddengys y canu'n hunangyfiawn, oherwydd y defnydd mynych o'r foeswers. Defnyddiwyd y Beibl fel sylfaen i lawer o'r canu hyn, yn bennaf am fod y storïau a'r cymeriadau'n gyfarwydd yn barod. Cenedl ar y pynciau mawr canolog, megis genedigaeth, a bywyd a marwolaeth, anogid y bobl i dderbyn y drefn, rhybuddid y gymdeithas i fyw'n bur a rhinweddol, a chynhwysid y gair 'myfyrdod' yn nheithlau llawer o'r caneuon hyn. Mae'n ddiddorol sylwi bod sawl fersiwn o faledi Dic wedi eu hargraffu wedi iddo farw. Mae hyn yn awgrymu eu bod yn boblogaidd o hyd, yn ogystal â bod yr un mor berthnasol mewn cyfnod arall. Mae'n annhebygol fod baledi tebyg yn boblogaidd mewn ffeiriau a marchnadoedd am eu bod yn cynnwys llawer o linellau morbid, ond caent groeso mawr o dŷ i dŷ. Byddai'r baledwyr gorau'n troi eu llaw at gyfansoddi baledi crefyddol pan fyddai eu hamgylchiadau'n waeth nag arfer, neu pan fyddai prinder testunau amlwg. Gwyddent o'r gorau fod marchnad barod i'w cynnyrch, a bod modd troi'r dŵr i'w rhod eu hunain oherwydd hynny. Yn aml, nid dyletswydd gymdeithasol a geir yn y baledi ond dyletswydd bersonol.

Dengys y pennill hwn fod Dic yn cyfansoddi rhai o'i benillion crefyddol yn arddull yr hen benillion:

Megis tARTH neu niwl y borau
Neu fel gwas cyflog yw dy ddyddiau,
Neu megys cysgod gwael yn cilio,
Mae dyddiau dyn yn myned heibio.

Mae'n amhosibl dweud o'r dystiolaeth a geir yn y baledi, a oedd Dic Dywyll yn ddyn crefyddol ai peidio, ond a fyddai hynny'n ei boeni, gan mai ennill bywoliaeth oedd yn bwysig iddo ef, fel i'r baledwyr eraill?

Honnai Ben Bowen Thomas fod y werin yn ei chael hi'n anodd i ddeall gwleidyddiaeth y ganrif ddiwethaf. Efallai fod hyn yn cynnig un ateb paham fod baledi'r cyfnod mor geidwadol. Er mai sustem wleidyddol ddigon annheg a fodolai yng nghyfnod Dic Dywyll, eithriad oedd herio'r drefn a chicio dros y tresi, a byddai ymateb yr awdurdod i unrhyw adwaith radicalaidd yn ddigyfaddawd. Sonnir am nifer o bynciau llog ei gyfnod yng ngwaith Dic, ond crybwyll problemau'r gorthrymedig yn unig a wnaeth. Canodd yn erbyn terfysg y gweithwyr ym Merthyr ac yn erbyn gweithgareddau 'Merched Beca', ond o blaid Josiah John Guest, perchennog gwaith haearn Dowlais, ac o blaid George Hay Dawkins Pennant, aelod o un o deuluoedd enwocaf ardal y llechi. Yn ei faled enwog am y bwriad i godi tloty ym Merthyr, dim ond darnau o'r gân sy'n cyfleu nad oedd y baledwr o blaid y syniad.

Mae'r Gyfraith hon yn rhannu gŵr
A gwraig oddi wrth ei gilydd,
Os byddant byth yn byw'n dylawd,
A cheisio help y Plwyfydd;
Priodas eto mwy ni saif,
Mewn angen a thylodi;
Mae'r Gyfraith newydd ger ein bron,
A hon sy'n eu gwahanu.

Cyfansoddi ar gyfer y mwyafrif wnâi'r baledwyr, ac fel arfer gwrthwynebid unrhyw fath o drais. Weithiau, ceir baledi sy'n ddoniol ac yn wleidyddol ar yr un pryd, a defnyddir dychan i drosglwyddo'r neges. Er enghraifft, ceir llawer o sylwadau bachog a digrif yn y faled, 'Castiau Dichellddrwg Credit neu Hen Score', ond mae oblygiadau'r sefyllfaoedd yma'n ddigon dwys, ac weithiau, cuddia'r digrifwch neges gymdeithasol, gref. Pigo cydwybod y bobl gyffredin a wneir, yn hytrach na chydwybod y dosbarth mwyaf cefnog o fewn y gymdeithas. Gwisga'r baledwr fantell y disgyblwr cymdeithasol yn aml yn ei ganeuon, swyddogaeth a fabwysiadwyd gan feirdd Cymru ar hyd y canrifoedd. 'Roedd hyn yn

ffordd o gadw trefn ar y gymdeithas a byddai rhywun a droseddai'n erbyn y ddeddf foesol yn debygol o gael ei wawdio gan y baledwyr. Mae canu fel hyn yn bwysig iawn yng nghyd-destun hanesyddol y cyfnod am ei fod yn dangos agwedd meddwl y Cymry a'r baledwr fel beirniad cymdeithasol.

Cyfansoddodd Dic lond dwrn o faledi sy'n moli gwahanol bobl o fewn y gymdeithas, sydd eto'n rhan o'r Traddodiad Barddol Cymraeg. Mae holl nodweddion y canu mawl i'w gweld yn y baledi hyn, ac er nad oedd y boneddigion yng Nghymru bellach yn noddi beirdd, yr oedd y cof am yr hen gyfundrefn a fodolai yn yr Oesoedd Canol yn dal yn fyw. Byddai'r beirdd symlaf eu crefft, gan gynnwys y baledwyr, yn gyfarwydd iawn a'r nodweddion hyn.

Ceir un categori arall o waith Dic, sef y marwnadau. Cawn wybod am farwolaeth brenin, am ddiwydiannwr enwog, am weithiwr mewn pwll glo, ac am dynged gwraig a fu farw oherwydd diffyg nawdd cymdeithasol y cyfnod. Fel arfer, mae'r cerddi yma'n llawn dwyster ac yn dangos tosturi teimladwy tuag at deulu'r ymadawedig. Ceir tuedd i ailadrodd yr un math o linellau ynddynt, ond down wyneb yn wyneb â galar y teuluoedd. Efallai fod y baledwyr yn teimlo dyletswydd gymdeithasol i greu penillion tebyg, ond yn y faled am farwolaeth Elinor Green, teimlir fod Dic yn ceisio dangos pa mor annheg oedd y sustem, ac mai'r diffyg hwnnw oedd y gwir reswm am yr anffawd a'r faled.

Ymdriniwyd uchod â phrif gategorïau gwaith y Bardd Gwagedd, ond diau fod nifer o is-gategorïau y gellid bod wedi eu hystyried. Er yr holl amrywiaeth, mae'n bosibl canfod un thema arbennig sy'n amlwg drwy'r baledi, sef effeithiau sefyllfa arbennig ar yr uned deuluol, ac yn enwedig, unrhyw rwygo o fewn yr uned sefydlog honno. Daw'r dyfyniad olaf o faled sy'n sôn am longddrylliad ger arfordir Gogledd Cymru, ac mae'n enghraifft berffaith o'r math o ganu a geir yn aml yng nghaneuon Dic Dywyll:

Chwiorydd am eu brodyr,
Mae'n eglur yma'n awr,
Sy'n canfod awr ac enyd,
Hyll ofid ar y llawr;
A thadau a mamau mwynion,
Am feibion doethion da,
A phlant a gwragedd gweddwon,
Sy'n diodde' blina' bla.

J. FFOS DAVIES, CASGLYDD CANEUON GWERIN CEREDIGION*

Meinir Angharad Jones

Ganed J. Ffos Davies ar 4 Ebrill, 1882 yn nhyddyn Blaenffos, Prengwyn, Llandysul, sir Aberteifi. John Davies oedd ei enw bedydd. Mabwysiadu'r enw 'Ffos' a wnaeth yn ddiweddarach o enw'r tyddyn lle'i magwyd.

Fel llawer o 'Gardis' y cyfnod, gorfu i'w dad a'i frawd symud i weithio i byllau glo y De diwydiannol er mwyn cael cynhaliaeth i'r teulu. Ond lladdwyd y ddau yn y danchwa ddifrifol a fu ym mhwl glo'r Albion, Cilfynydd yn 1894. Deuddeng mlwydd oed oedd J. Ffos Davies ar y pryd. Afraid yw dweud nad oedd nawdd cymdeithasol i'w gael yn y cyfnod hwnnw, a gellir casglu fod gweddill magwrf J. Ffos Davies wedi bod yn un ddifreintiedig. Symudodd ei fam i gadw tŷ capel Carmel, Prengwyn, ac yn y cyfnod hwn, adwaenid J. Ffos Davies fel 'Jac Carmel'. Cymerai ddiddordeb yn arferion y wlad, canu, saethu a physgota; roedd yn fachgen athletaidd ac yn nofiwr cryf. Mae atgofion amdano yn fachgen displair a phoblogaidd yn Ysgol Ramadeg Llandysul, ac roedd iddo ryw 'garisma' heintus.

Wedi dyddiau ysgol cafodd ei dderbyn i Brifysgol Aberystwyth lle daeth o dan ddylanwad Syr Walford Davies, pennaeth yr Adran Gerdd, ond amharwyd ar ei yrfa golegol gan ddiffyg arian. Wrth gwrs nid oedd grantiau i fyfyrwyr bryd hynny. Yn ystod gwyliau'r coleg âi 'Ffos' a dau gyfaill coleg i weithio i byllau glo Morgannwg er mwyn cael arian i dalu am eu haddysg yn y coleg. Emrys Williams, a ddaeth yn dwrnai yn Aberystwyth, oedd un o'r cyfeillion; nid oes gofnod am y llall. Gwyddys iddynt fod yn gweithio yng Nghwm Rhondda, Tylorstown a Chwmdâr, ac er mwyn byw mor gynnil â phosibl, buont yn gwersylla mewn pebyll. Yn y diwedd, fodd bynnag, ni lwyddodd Ffos i oresgyn ei anawsterau ariannol, a gorfu iddo adael y coleg heb ennill gradd a chanddo ddiploma athro yn unig.

Roedd tlodi enbyd ym mhobman, ac felly roedd rheidrwydd arno i gymryd y swydd gyntaf a fyddai'n gweddu i'w gymwysterau. Derbyniodd honno yn Oakengates, sir Amwythig, ond mae'r wybodaeth am y cyfnod hwn yn brin heblaw am un hanesyn. Dywedir iddo achub plentyn rhag boddi yn afon Hafren, ac fe dderbyniodd fedal aur gan bobl yr ardal am ei ddewrder. Tua 1912 symudodd i swydd yn ysgol Cilcennin, ac yno y cyfarfu ag Emily, ei wraig. Merch leol, merch Thomas ac Ann Jones,

*Allan o draethawd a gyflwynwyd yn rhan o radd B.A. Prifysgol Cymru yn 1992.

Swyddfa Bost, Cilcennin ydoedd Emily. Roedd hi'n 'pupil teacher' yn Ysgol Cilcennin ar y pryd ac roedd hithau, yn ôl eu hail fab, yn 'gantwraig' dda.

Ganed eu mab cyntaf, Thomas Idwal, yn 1913. Yn fuan wedyn penodwyd J. Ffos Davies yn brifathro ysgol fach wledig Orcop yn swydd Henffordd ar ororau Cymru. Aeth ei wraig gydag ef i ddysgu yn yr ysgol fel cynorthwy-ydd, ond fe adawyd Thomas Idwal ar ôl yng Nghilcennin yng ngofal ei dad-cu a'i fam-gu yn y Swyddfa Bost. Ganed iddynt ddau fab arall tra oeddynt yn swydd Henffordd, sef Dewi Caradog (1914) a Gwilym (1919); ond oherwydd eu cariad at eu bro dychwelasant i Geredigion dros gyfnod y genedigaethau er mwyn sicrhau fod y bechgyn yn wir 'Gardis'. Cawsant eu magu, fodd bynnag, yn seisnigrwydd swydd Henffordd.

Adeg y Rhyfel Byd Cyntaf, ymunodd Ffos â'r fyddin. Fe'i clwyfwyd gan fwledi ac fe ddioddefodd effeithiau milain y nwy yn ogystal. Treuliodd yr adeg rhwng ei glwyfo a 1922 mewn ysbyty i filwyr yng Nghaerlŷr. Wedi iddo adfer rhywfaint ar ei iechyd fe'i penodwyd yn brifathro i ysgol Cribyn, Dyffryn Aeron, rywbryd yn y cyfnod 1921-1922. Bu yno nes 1927, pryd y cafodd ei benodi yn brifathro ysgol Felinfach, ysgol lai; câi felly lai o gyfrifoldeb, gan fod effeithiau'r rhyfel yn ei boeni.

Er i ddigwyddiadau anffodus ei daro, nid ymddangosai yn ŵr trist. Yn ôl tystiolaeth ei fab, y Parchedig Dewi Caradog Davies, ac un o'i gyn-ddisgyblion, Mrs Martha Thomas, bu'n athro ysbrýdoledig, ac yn addysgwr cytbwys-ddiwylliedig. Dysgai'r plant am y byd a'i bethau ond hefyd byddent yn dysgu sut i fyw yn eu cynefin ac yn derbyn gwersi gwaith coed; sut i gadw gwenyn a gwneud cychod gwenyn; yn derbyn gwersi garddio yng ngardd yr ysgol ac yn dysgu sgiliau ymarferol eraill. Adroddai Martha Thomas hanes amdano yn rhoi gwers fathemateg yng ngardd yr ysgol, gan ddefnyddio'r llysiau fel rhifau, yn rhannu'r hadau a chyfiri'r rhychau. Oddi mewn i'r dosbarth talai sylw arbennig i'r 'modulator', ac fe fyddai pob plentyn yn hyddysg mewn sol-ffa erbyn gadael yr ysgol.

Cofir am J. Ffos Davies bellach fel gwerinwr diwylliedig, cytbwys. Cafodd addysg brifysgol, ond dewisodd aros yn ei ardal i rannu ei ddawn yn ddiymhongar gyda phobl yr ardal honno. Yr oedd hefyd yn gymwynaswr y tu allan i furiau'r ysgol. Cafwyd gan Martha Thomas hanes diddorol amdano yn ei waith fel athro ysgol. Yn 1923 cyfansoddodd lyfryn o benillion er mwyn i blant yr ysgol eu canu mewn cyngerdd.¹ Diben y cyngerdd oedd codi arian tuag at gael llestri te a ffownten er mwyn i'r plant allu cael cinio dwym yn yr ysgol. Fe fyddai pob plentyn yn canu pennill yr un ac fe fyddai pob pennill yn sôn mewn dull gogleisiol am gymeriadau'r ardal. Dyma rai o'r penillion; cofiai Martha Thomas mai

¹Ail-gyhoeddwyd y llyfryn hwn yn 1988.

hi a ganai'r pennill cyntaf:

Ni weithiaf ddim mewn tafarn, gwell gennyf gadw'r siop,
A gwerthaf i'r sychedig rhyw lemonèd a phop.
Os yw 'Three Horse' a'r Mynach yn sarnu llawer crwt,
Bydd noddfa yn fy mwthyn i fyddin 'Pwsi foot'.
A chaiff 'Three Horse' a'r Mynach eu towli'n 'out of date'
Ond weda'i ddim rhagor nawr rhag digio Rhys a Kate.

Pennill arall, a ganwyd y tro hwn gan ei ffrind, Martha Davies, Tanrallt:

Arhosaf fi yng Nghribyn i gadw geir² a moch,
Os caf fi godi tyddyn rhwng Cribyn a Chae Coch.
Os ceidw Daniel Thomas ei bowltrŷn 'up to date'
Caf innau gadw 'Sussex' mewn rhes o dai 'complete'.
Mi gymra grwt o briod ond iddo fod yn sant,
Rwyf yn fodlon meithrin rhyw ddau neu dri o blant.

Trefnai Ffos gorau hefyd. Cadwai ysgolion nos ar gyfer gweision ffermydd, a chymerai ef ei hun ran amlwg mewn eisteddfodau a chyngherddau. Ef oedd y tenor yn y pedwarawd enwog a gynhwysai deulu'r 'Lluest', Ciliau Aeron: Bessy (soprano), Catrin (contralto) a Siencyn (baritone). Trefnodd Ffos Davies eisteddfod 'Semi National' yng nghae'r Bryniog Arms, Felinfach yn 1928. Denwyd corau cymysg mawrion o bell ac agos a ffurfiodd Ffos gôr yn ardal Felinfach er mwyn cystadlu.

Yr hyn sy'n bwysig ynglŷn â'r cyfnod hwn yw mai dyma'r cyfnod pan fu iddo gasglu a chofnodi caneuon gwerin o'r ardal. Ai ati i gasglu nid yn oeraidd academiaidd o gwmpas yr ardal, ond yn anffurfiol fel ffrind a chymydog. Dyna, mae'n sicr, paham y mae ei gasgliad yn unigryw. Fe'i cofir gan Mrs Martha Thomas, Cribyn yn teithio cryn bellter i gasglu, a hynny yn ei fodur tair olwyn. Roedd yn gerbyd hynod am fod iddo ddwy olwyn yn y cefn ac un olwyn ar yr ochr dde yn hytrach nag yn y lle arferol, sef yn y canol ar flaen y car.

Casglai yn agosach i'w ardal hefyd: er enghraifft, cafodd rai o'r caneuon sydd yn ei gasgliad gan blant ysgol Cribyn. Cynigiai swllt o arian fel gwobr i'r plentyn a ddeuai â'r nifer mwyaf o ganeuon iddo. Yn ôl yr hanes, crwt o'r enw 'Jac y Felin' a enillodd y wobr. Clywsai'r caneuon gan ei fam-gu, a feddai ar gof diarhebol. Ffynhonnell gyfoethog arall i'r casgliwr yn y dauddegau oedd hen wr o'r enw Dafydd Jones, Banc, Maesymeillion. Fe'i ganed tua 1830 ac fe gofiai yntau ganeuon a glywodd gan ei fam-gu pan oedd ef yn llanc ganol y ganrif. Roedd y caneuon hyn felly o leiaf cyn hyned â'r ddeunawfed ganrif. Cafodd Ffos Davies hefyd ganeuon gan Miss Evans, Tŷ Capel, Cribyn, a adwaenid yn lleol fel 'Ann Cowman'.

²Ieir.

Un arall o Gribyn oedd Thomas Herbert, Tan Gaer (tad Mrs Martha Thomas) ac ef a roddodd rai o'r caneuon hynaf i Ffos. Deallai Ffos rythmau'r alawon ac arwyddocâd y geiriau. Dyma'r gwahaniaeth rhyngddo a 'chasglwyr alawon' eraill fel Lady Herbert Lewis. Ymgynghorasai Lady Herbert â cherddorion eraill er mwyn ychwanegu at y manylion cerddorol. Cofnodai J. Ffos Davies yr alawon oddi ar wefusau'r bobl, ac mewn sol-ffa. Y gwahaniaeth arall yw fod Lady Herbert Lewis yn Ladi, a braidd yn uchel-ael ei hagwedd, a bod J. Ffos Davies yn wir werinwr. Wrth gasglu'r caneuon gwerin hyn fe gyflawnodd Ffos Davies gymwynas arbennig â'n traddodiad canu gwerin. Fe'u cofnodwyd mewn llyfrau ymarfer, clawr papur glas, o'r math a ddefnyddir mewn ysgol elfennol, a'u hysgrifennu mewn sol-ffa. Mae'n amlwg fod ym mriadiad J. Ffos Davies eu cyhoeddi yn y pen draw, oherwydd iddo eu rhannu yn wahanol adrannau, a'u hysgrifennu'n daclus, gan ychwanegu nodiadau ar bob cân. Mae'r hanes sut y daeth y casgliad i gael ei gyhoeddi yn dra diddorol. Pan oedd Ffos yn brifathro yn ysgol Cribyn ymwelwyd â'r ysgol dan David Thomas,³ Arolygydd ei Mawrhydi. Fe ddigwyddodd daro ar y pentwr llyfrau ymarfer, cyffredin-yr-olwg a oedd ar ddesg Ffos Davies. Pan ymholodd ynglŷn â'u cynnwys cafodd wybod mai casgliad ydoedd o ganeuon gwerin a gasglwyd gan Ffos ei hun. Taniwyd chwilfrydedd Thomas. Fe astudiodd y casgliad ac awgrymodd yn gryf y dylid ei gyhoeddi. Cytunodd Ffos Davies ac aeth Thomas ag ef at Gymdeithas Hynafiaethau Ceredigion i'w ystyried. Aeth misoedd heibio heb i ddim ddigwydd, a'r digwyddiad nesaf oedd i gasgliad gorfennedig, argraffedig ddod o'r wasg, ac i un copi gael ei ddanfoni i ysgol Cribyn. Dyma hanes cyhoeddi'r *Forty Welsh Traditional Tunes*. Dewiswyd D. Cledlyn Davies, bardd ac ysgolfeistr yng Nghwrtnewydd, i addasu'r geiriau. Ni wyddys yn hollol pam yr aed ato ef, ar wahan i'r ffaith ei fod yn brifardd. Roedd Ffos Davies ei hun yn ddigon cymwys i drefnu'r gwaith. Hyd yn oed pe nad ymddiriedasai Thomas yn nawn Ffos Davies roedd ganddo ffrindiau yn yr ardal a oedd yn feirdd safonol, parod eu cymwynas — Sarnicol, E.O. James a'u bath.

Yr hyn a wnaeth Cledlyn oedd safoni'r dafodiaith. Yn y gân 'Y March Glas', er enghraifft, 'Mae geni farch glas yn towli ac yn tasgu' sydd gan Ffos Davies; 'Mae gen i farch glas yn tawlu ac yn tasgu' sydd gan Cledlyn. 'Cân y Lloien' sydd gan Ffos mewn orgraff dafodiaethol, 'Cân y Lleuen', geiriadurol gywir sydd gan Cledlyn. Mae tafodiaith yn rhoi blas arbennig i gân, ac yn ei lleoli mewn ardal arbennig. Collir y blas hwn wrth safoni. Roedd Cledlyn hefyd wedi ychwanegu geiriau newydd sbon i rai o'r caneuon yn '*Forty Welsh Traditional Tunes*', ac wedi gadael rhai penillion gwreiddiol allan. Gwnaed y cyfan hyn yn ddiarwybod i Ffos Davies.

³David Thomas, gŵr o Gribyn a mab y bardd Dewi Hefin, awdur 'Telyn Dewi'.

Ar yr ochr gerddorol, fe drefnwyd yr alawon gan David de Lloyd. Roedd hi'n ffasiynol bryd hynny i roi enw'r Dr de Lloyd ar gloriau pob math o addasiadau. Roedd yna ryw fath o gyfiawnhad dros hyn o ystyried athrylith gerddorol de Lloyd, a dyma efallai'r esboniad dros ymddiried iddo'r gwaith o drefnu'r alawon.

Ond, serch hynny, erys dirgelwch ynglŷn â'r angen i ad-drefnu a chyfaddasu'r geiriau.

Daw'n glir wrth gymharu'r ddau gasgliad, y llawysgrifol a'r cyhoeddedig, mai nodiadau Ffos Davies yw'r rhai a gynhwysir yng nghefn llyfr David de Lloyd, *Forty Welsh Traditional Tunes*, ond nis cydnabyddir.

* * * * *

Roedd canol Ceredigion yn ail hanner y ganrif ddiwethaf yn ardal unigryw am na ddaeth tân Methodistiaeth ar ei thraws. Yr oedd yr ardal y magwyd J. Ffos Davies ynddi felly yn un arbennig, sef ardal 'Y Smotyn Du'. Nodwedd bwysig yn yr ardal honno oedd i ryddfrydiaeth Undodiaeth greu hinsawdd a fyddai'n goddef canu gwerin. Yng ngweddill Sir Aberteifi bu Methodistiaeth a Phiwritaniaeth yn llawdrwm ar unrhyw beth a dybient yn wrth-ysgrythurol neu yn anfoesol, sef dramâu a chaneuon maswedd. Roedd yr Undodiaeth a ddatblygodd yng Nghymru o natur arbennig, o sabwynt iaith a chymeriad. Cyfyngwyd ei thyfiant bron yn llwyr i Geredigion ac i rannau o Forgannwg, sef Pontardawe ac Aberdâr. Yng Ngheredigion roedd yr achosion i gyd o fewn ardal gyfyng, gwbwl Gymraeg ei hiaith. Roedd naws sosialaidd glos iddi; a nodweddai arafwch didwyll y pridd, gymeriad y mudiad yn yr hen sir Aberteifi. Roedd pobl ardaloedd 'Y Smotyn Du' â'u traed ar y ddaear ymhell wedi i Fethodistiaeth oddiweddyd ardaloedd eraill. Llwyddwyd i osgoi gormodiaith ac eithafion crefydd a moesoldeb. Nid rhyfedd felly i draddodiadau gwerin oroesi ar gof gwlad i ddiddanu pobl canol Ceredigion ymhell i mewn i'r ganrif hon.

Gwelir felly fod goddefgarwch Undodiaeth yn allweddol yng ngoroesiad yr alawon hynny a gasglodd J. Ffos Davies yng nghyffiniau Dyffryn Aeron. Ond, wrth graffu'n fanylach ar y casgliad, daw'n amlwg nad caneuon gwreiddiol o Geredigion yw llawer ohonynt. Tarddodd wyth,⁴ sef chwarter o'r alawon, o America, ganol y ganrif ddiwethaf. Yn ystod y Rhyfel Cartref yn America cyfansoddwyd alawon hyfryd gan bobl fel Stephen Collins Foster, a chyraeddasant i Gymru, yn enwedig y rhan yma ohoni, trwy borthladdoedd Ceredigion. Ar ôl y Rhyfel Cartref daeth alawon eraill drosodd i'r wlad hon yn sgîl y 'Minstrel Shows', neu'r 'Nigger Minstrel Shows' fel y'u gelwid ar y pryd.

⁴'Yr Hogen Goch', 'Twll bach y clo', 'Cân Ffarwel i ferched Llanwennog', 'Morgan Bach', 'Barf a Locsen', 'Cân y Lloien', 'Ceil'og Beti', a 'Y Llong na ddychwelodd yn ôl.'

O ddarlllen cylchgronau cerddorol y cyfnod yng Nghymru gwelir bod pobl fel Ieuan Gwyllt (a gynrychiolai farn a chwaeth y sefydliad cerddorol) yn sarhaus o'r dylanwadau Americanaidd. Nid ystyriai Ieuan Gwyllt fod caneuon y Minstreliaid yn deilwng o gynulleidfaoedd cyngherddau Cymru:

Y mae cerddorion craffus yn sylwi fod yr archwaeth at gerddoriaeth dda yn lleihau ym mhob parth o'r wlad; ac nis gallant lai na gweled mai un o'r prif achosion o hyn ydyw y canïadau ysgeifn a gweigion a ddygir i arferiad mor gyffredinol yn y cyngherddau.

Byddai'r Minstreliaid yn duo'u hwynebau wrth berfformio, a byrdwn yr 'adloniant' fyddai gwawdio'r negro 'Zip Coon' a'r 'Jim Crow,' a hynny yn bennaf drwy dynnu ar ei ansoffistigeidrwydd dinesig, ei amrydedd gwladaidd a'i dafodiaith ddoniol. Er i Ieuan Gwyllt a'i gylch ladd ar y dylanwad newydd hwn, ni lwyddwyd i'w atal rhag gwreiddio. A dyma sy'n bwysig, sef bod y caneuon hyn yn ddiamheuol o boblogaidd. Daw'r dyfyniad isod allan o ysgrif gan Llew Meirion ar hanes cerddoriaeth yn Nolgellau. Mae'n sôn am chwedegau'r ganrif ddiwethaf, pan ddaeth Darlleniadau'r Geiniog ('Penny Readings') i fri yn y dref:

Yn y Neuadd Sirol y cynhelid y cyfarfodydd. . . a'r bwrdd mawr crwn oedd y llwyfan, a'r Cadeirydd yn eistedd yng nghadair y barnwr. . . am y 'comic songs' . . . hwy oedd â'r gafael cryfaf ar y lliaws.

Gwelwyd felly briodi dau draddodiad gwahanol. Ar y naill law alawon Americanaidd, caneuon y Rhyfel Cartref a chaneuon y Minstreliaid, ac ar y llall eiriau Cymraeg, llawer ohonynt gan feirdd poblogaidd fel Ceiriog, Mynyddog, Owain Alaw a Gomerydd. Dyma eni llawer o'r caneuon sydd wedi ymgartrefu yng nghanol Ceredigion.

Roedd yna ddylanwadau eraill ar y caneuon. Benthyciwyd alawon Seisnig er enghraifft. Roedd y Cymry yn barod i fabwysiadu alawon, yn enwedig pe medrent eu priodi â mydrau barddonol. Cenedl ar geinciau'r delyn hefyd, yn ogystal â chaneuon a dyfodd yng Ngheredigion. Mae'n bwysig hefyd ystyried y mannau hynny lle cenedl alawon gwerin, hynny yw, y mannau lle byddai pobl yn ymgynnull.

Un o'r llefydd pwysicaf lle clywid caneuon gwerin yn cael eu canu oedd y llofft stabal.⁵ Dynion yn unig a fyddai'n cysgu yn y llofft stabal, ac yma fel y gellir disgwyl y mae'r traddodiad o ganu maswedd ar ei gryfaf. Roedd yma annibyniaeth i weision, yma y torrent walltau ei gilydd, a chynhalient 'nosweithiau llawen' answyddogol. Dylid nodi nad 'pornography' mo canu maswedd, ond yn hytrach hiwmor gwledig, agos-at-y-pridd. Er hyn, fel yr eglurodd Mrs Martha Thomas, bu i Ffos Davies gymhwyso geiriau amlwg faswedus ambell i gân. Cymharer y ddwy fersiwn ganlynol ar y gân 'Cân Ffarwel i ferched Llanwenog'. Y pennill cyntaf yw'r ffurf

⁵Cyfeiriad at y llofft stabal yn y nodiadau cefndirol i'r record 'Caneuon Llofft Stabal'. Traddodiad Gwerin Cymru, Sain 1164m.

fasweddus wreiddiol sy'n parhau ar gof gwlad pobl Cribyn a'r cylch tan heddiw; yr ail yw'r ffurf a welir yn ysgrifenedig yn llyfrau J. Ffos Davies. Y mae i'r ansoddair 'cynhaig' ystyr arbennig o fasweddus i bobl Cribyn a'r ardal. Fe ellir ei ddefnyddio i ddisgrifio gast boeth, ond fe all hefyd olygu putain neu hwren. Nid syndod felly i hyd yn oed J. Ffos Davies benderfynu nad oedd yn air gweddus i'w ysgrifennu nac i'w ganu. Dyma'r ddau bennill er mwyn eu cymharu:

Ymhell tu hwnt i Frechfa draw
Mae ar fy nghyfer wraig,
Mae rhai ffordd hyn yn llawer gwell,
Mae rheini'n fwy *cynhaig*.

Tu hwnt ymhell i Brechfa draw
Mae ar fy nghyfer wraig,
Mae rhai ffordd hyn yn llawer gwell,
Mae honno'n fwy *Cymraeg*.

Roedd caneuon eraill yn ddigon 'anfasweddus' i ferched i'w dysgu. Daw y rhain yn bennaf o'r traddodiad 'Caru yn y gwely' a oedd yn arfer gan weision a morynion ffermydd Ceredigion. Un o'r caneuon hynny yw 'Mi drawodd ar fy meddwl.'

Roedd hi hefyd yn arfer yn y llofft stabal i ddysgu a chanu'r baledi a werthid yn y ffieiriau. Y mae un hanesyn ar gael am faled yn cael ei dysgu yng ngolau'r fatsien: fe fyddai matsien yn cael ei chynnau a thra parhâi'r golau fe adroddid cymaint o'r llinellau â phosib, a'u cofio gan bawb.

Lle arall lle cenid caneuon gan fechgyn, gan mwyaf, oedd efail y gof. Roedd yno wres. Byddai'r bechgyn yn eu tro yn cymryd yr ordd fawr i gynorthwyo'r gof i droi'r dowlad, hynny yw, gwneud pedolau, ac weithiau cedwid rhythm y caneuon gyda'r fegin.

Yr oedd caneuon yn cael eu canu ar achlysuron cymdeithasol arbennig. Un o'r rhain oedd y neithior, sef dathliad priodasol. Amser pwysig iawn oedd hwn yng nghefn gwlad. Achlysur arall oedd adeg caru. Byddai'r bechgyn yn canu caneuon arbennig wrth alw ar y ferch. Gelwir y math hwn o ganu yn 'torri ar y ffenest', neu 'canuon y ffenest', ac mae iddynt ganeuon cyfatebol yn yr Almaen a ddaeth i'r wlad hon, er enghraifft, 'Titrwm, tatrwm', 'Os daw fy nghariad.'

Weithiau lledaenid newyddion ar ffurf baledi ar yr alawon hyn, a chan fod cynifer o feirdd yng Nghymru fe fyddai rhywun yn siŵr o ysgrifennu geiriau. Math arall poblogaidd ar faled oedd disgrifiad o daith, er enghraifft, 'Wrth fynd efo Deio i Dywyn', neu 'Cân y trê'n' yn y casgliad yma. Dyma felly'r mathau o ganeuon a gasglwyd gan J. Ffos Davies. Ond fel y gwelir

o gymharu'r casgliad gwreiddiol â'r un cyhoeddiedig, fe'u newidiwyd.

Roedd David de Lloyd yn ddiamheuol yn athrylith gerddorol adnabyddus. Yn grwt ifanc enillasai wobrau eisteddfodol ac fe ddisgleiriai mewn cychgherddau. Roedd mor hyddysg mewn sol-ffa fel y cafodd ei ddewis yn ddeng mlwydd oed i fynd ar daith gyda J.S. Curwen i arddangos rhinweddau ei system Donic Sol-ffa. Yn nes ymlaen yn ei fywyd enillodd raddau lu yn Aberystwyth ac mewn prifysgolion tramor. Cyfansoddodd weithiau cerddorol a oedd ymhell o flaen eu hoes. Aeth i'r afael ag awdlau T. Gwynn Jones — roedd ganddo ddiddordeb arbennig yn y posibilrwydd o arbrofi gyda'r gynghanedd mewn cerddoriaeth (amlygir hyn yn *Tir na n-Og* a *Gwenllian* o waith T. Gwynn Jones). Bu de Lloyd yn arbrofwyr gydol ei oes, a dyma sut y cofid amdano yn *Y Genhinen*:

Un o arweddau eraill mwyaf boddhaol gwaith David de Lloyd fel cyfansoddwr oedd ei ddiddordeb brwd yn hen ganeuon gwerin Cymru, a'r defnydd gwych a wnaeth ohonynt, yn ei drefniannau i gôr a datgeinydd. Cofiwn am y derbyniad gwresog i'w 'Gylch Corawl o Ganeuon Gwerin' ar ei gyflwyniad cyntaf yn Eisteddfod Machynlleth yn 1937 o dan ei arweiniad ef ei hun.

Y gair allweddol yma yw 'defnydd'. Defnyddio alawon gwerin a wnaeth fel mannau cychwynnol i'w waith cerddorol. Bu Bartók hefyd wrthi yn nwyrain Ewrop yn arbrofi gydag alawon gwerin er mwyn rhoi dimensiwn arall i'w waith. Ym myd arlunio yn y cyfnod hwn hefyd, bu Picasso yn tynnu o ddiwylliant 'cyntefig' Affrica. Felly, yn unol â ffrasiwn yr oes, fe aeth de Lloyd â'r llofft stabal (yn ffigurol) i gynteddau'r brifysgol. Dyma yw hanfod y gwahaniaeth rhwng ei *Forty Welsh Traditional Tunes* a chasgliad J. Ffos Davies. Gwelir ar glawr *Forty Welsh Traditional Tunes*, 'Arranged for two voices and piano by Dr David de Lloyd.'

Ar y llaw arall, ceisiodd ac fe lwyddodd Ffos Davies i gadw naws lafar y caneuon, a rhamant yr alawon. Nid 'trefniant' sydd gan Ffos Davies, ond sol-ffa syml, noeth, a hynny bid siŵr yw'r ffordd driwaf i nodi alawon gwerin. Does dim lle i wadu nad amlygir yn y *Forty Welsh Traditional Tunes* raen ysgolheictod coeth David de Lloyd. Caneuon eisteddfodol, celfyddydol eu harddull ydynt i bob pwrpas, yr hyn a elwir gan y Saeson yn 'art songs'. Blas y pridd sydd ar gasgliad Ffos Davies a thrwy'r llyfrau ymarfer, cyffredin-eu-golwg, teimlir presenoldeb gwladwr sensitif a wyddai yn dawl beth oedd pwysigrwydd traddodiad gwerin ei ardal, a'r pwysigrwydd o'i gloriannu er mwyn sicrhau parhâd y traddodiad hwnnw.

'Y FWYALCHEN' AC 'O FRYNIAU CAERSALEM'

Dafydd Jenkins

Yn ei nodyn ar y dôn *Bethel* (98.98.D) yn *Rhagor am Donau a'u Hawduron* (Caernarfon, 1969), t.14, mae Huw Williams yn dweud:

Wrth ddangos y tebygrwydd sydd rhwng y dôn hon a'r hen alaw 'Y Fwyalchen,' dywedodd Mr John Morris, Croydon (gynt o Borth-y-Gest) mewn llythyr ataf. . . i hen frawd a oedd yn aelod yng nghapel Rehoboth, Prestatyn, ddweud wrtho tua 1923 ei fod yn cofio pregethwr yn ledio 'O fryniau Caersalem,' ac yn ychwanegu 'Canwch hi ar yr Hen Fwyalchen', gan olygu, wrth gwrs, y dôn 'Bethel'.

Nid yw'n glir ai John Morris ai'r 'hen frawd' a dybiodd mai'r dôn *Bethel* oedd ym meddwl y pregethwr, ond carwn awgrymu ei fod yn methu; o leiaf, mae peth tystiolaeth fod canu 'O fryniau Caersalem' ar 'Y Fwyalchen' (sef yr alaw a gyhoeddwyd gan Maria Jane Williams yn *Ancient National Airs of Gwent and Morganwg*) tua diwedd y ganrif o'r blaen, ac efallai dipyn ynghynt.

Dyma ddyfyniad o *Sioned* Winnie Parry, a gyhoeddwyd gyntaf bob yn bennod yn *Cymru*: mewn pennod a gyhoeddwyd yn rhifyn Mehefin 1895 mae *Sioned* yn sôn am chwilio yn y llyfr emynau am dôn y gellid canu cerdd o waith Bob ei brawd arni, ac

o'r diwadd dyma fi'n taro ar 'Boston', ac mi 'roedd y geiria'n mynd yn iawn. Pan oeddwn i'n 'u canu nhw hefo'i gilydd, mi ddaru'n nhrawo i a oedd o'n iawn i roid tŷn o'r llyfr *hymns* hefo geiria cân fel hon; ond wedyn mi gofis bod nhw'n canu 'O fryniau Caersalem' i'r dŷn honno sydd yn rhyw lyfr canu'n perthyn i Bob, rhywbath am y fwyalchen, ac mi feddylis nad oedd dim mwy o ddrwg iwsio tŷn o'r llyfr *hymns* hefo'r geiria yma nag oedd iddyn nhw iwsio tŷn o'r llyfr hwnnw hefo geiria o'r llyfr *hymns*.¹

At hynny, rwy'n cofio fy mam (Elizabeth Jenkins, née Evans, 1880-1965, yn enedigol o dref Aberystwyth), yn sôn am fynd i ganu mewn cyngerdd (yn Llanbadarn, mi gredaf), ac yn cael cerydd am iddi ganu 'O fryniau Caersalem' ar 'Y Fwyalchen'. Byddai hynny rywbryd rhwng 1896 ac 1905: yn 1905 y priododd hi a gadael Aberystwyth, ac yn 1896 y cafodd y copi o *The Songs of Wales* Brinley Richards sydd gennyf innau'n awr. O'r casgliad hwnnw, mae'n bur sicr, y cafodd hi'r alaw; a chyda llaw, er bod *The Songs of Wales* yn honni mai 'from Miss Jane Williams' collection'

¹Winnie Parry, *Sioned* (Caerdydd, adarg. 1988), t.40

(sef casgliad Maria Jane Williams) y cafwyd y gân, mae ychydig o wahaniaeth rhwng ffurfiau'r ddau gasgliad arni.

Ac wedyn mae darn yn y gyfrol a olygwyd gan y Parch. T.M. Evans, M.A., Llanbedr Pont Stephan, *Hymos Gauaf*, yn cynnwys *Hanesion*, 'Straeon, Chwedlau, Barddoniaeth, &c. gan amryw o brif lenorion a beirdd y dydd (Lampeter [sic], Welsh Church Press and Printing Co., Limited, MDCCCXCIX). Ceir dwy ysgrif am y llyfr a'i olygydd gan J. Lloyd Thomas (y llenor a fu'n brifathro Ysgol Sir Llanfyllin, ac ymddeol i Bontardawe yn ei fro enedigol), y naill yn *Y Genhinen* am Wanwyn 1965 (cyf.XV, rhif II, t.323-7), a'r llall yn *Ein Cyngor* (cylchgrawn Cyngor Dosbarth Gwledig Pontardawe) am Haf yr un flwyddyn (t.17-23). Teulu go hynod oedd teulu T.M. Evans — pe na bai ond am yr amrywiaeth ar ffurf eu cyfenw. Dan yr enw D.L. Moses y traethir am y tad yn *Y Bywgraffiadur Cymreig*, a than yr enw hwnnw y cyhoeddwyd ei weithiau llenyddol; ond aethai'n Moses-Evans mewn rhai cysylltiadau. Fe'i ganed yn 1822; yn 17 oed agorodd ysgol ym Mhencarreg, ond treuliodd ddeugain mlynedd yn glerc i gwmni gwaith haearn ym Mrynaman — heblaw barddoni, sgrifennu rhyddiaith, a chyfieithu; bu farw yn 1893.

Bu un o'i feibion yn gyfreithiwr yn Ystalyfera dan yr enw D.L. Moses-Evans, ac un arall yn gyfreithiwr yn Abertawe tan yr enw J. Moy Evans. Undodwr oedd y tad, o dylwyth Dafis Castell Hywel; ond aeth dau o'i feibion i weinidogaeth yr Eglwys Sefydledig: bu'r Parch. Edwin Tudor Moses Evans (heb heiffen yn *Crockford*), yn ganon yng Nghadeirlan Tyddewi wedi Datgysylltiad, ond roedd Thomas Moses Evans, golygydd *Hymos Gauaf*, wedi hen adael ei swydd eglwysig cyn hynny. Fe raddiodd ef yn B.A. o Goleg Dewi Sant, Llanbedr yn 1885, a mynd ymlaen i Goleg y Brenin, Caergrawnt, gan raddio'n B.A. yno yn 1887 a mynd yn M.A. yn 1892. Bu'n brifathro a chaplan Ysgol Coleg Dewi Sant yn Llanbedr o 1888 tan 1902; ond yn 1904 aeth yn gyfreithiwr ac yn Moses-Evans, a diweddu ei yrfa yn glerc i Gyngor Dosbarth Rhydaman.

Defnydd cymysg 'Cyflwynedig Idd ei Mawrhydi mab Brenhines y Tylwyth Teg' sydd yn *Hymos Gauaf*: am nad oedd yn y Gymraeg 'gymaint o'r hyn sydd ddifyrus, ac ysgafn, a darllenadwy, ag y dymunai ei charedigion' (chwedl y Rhaglith) y cyhoeddwyd y casgliad. Mae ynddo rai storiâu byrion (un ohonynt gan Winnie Parry, wedi'i chodi o *Cymru*), dau gyfieithiad o gerddi gan Tennyson, rhai chwedlau traddodiadol, a rhai atgofion. Am gyfraniad y golygydd, 'Yr Hen Faledwr', 'stori wir' (*Y Genhinen*) neu 'darn o hanes' (*Ein Cyngor*) yw hwnnw yn ôl Lloyd Thomas. Er y gallai'r darn, o ran ei ffurf, fod yn ffuglen, mae cysylltiadau lleol Lloyd Thomas yn awgrymu ei fod ef yn gwybod am 'hanes diwedd trist 'Yr Hen Faledwr' William Powell a gafwyd yn farw un bore Nadolig yn

yr eira ar y ffordd o Wauncaegurwen i Frynaman.' Os gwir atgofion T.M. Evans a gofnodir, roedd D.L. Moses wedi sôn wrtho am 'y Riots a fu yn Merthyr a manau eraill amser hir cyn hynny, a chysylltai enw yr Hen Faledwr a'r cythrwfl hwnw.'

Beth bynnag am hynny, mae elfen o ddychymyg yn y disgrifiad o brofiad yr Hen Faledwr wedi iddo orwedd yn yr eira:

O, yr hapusrwydd llesmeiriol! Yr oedd yr eira yn drwch mawr dros y wlad oddiamgylch erbyn hyn, ac yn parhau i ddisgyn yn ddidor; ond yr oedd yr Hen Faledwr yn drech nag ef o lawer iawn bellach; yr oedd yn teimlo yn gynhesach at bawb ac yn nes at Dduw nag y teimlodd erioed o'r blaen; ac yr oedd pob peth, bellach, yn edrych yn deg ac yn ddengar iddo ef, gwnaed yr eira a wnelo mwyach. Yn ei hapusrwydd breuddwydiol, dechreuodd ganu. Pan yn anterth ei boblogrwydd, ei ddewis gân ef, a dewis gân pawb a'i clywai, oedd yr emyn nefolaidd hwnw, 'O fryniau Caersalem,' ar yr hen dôn Gymreig, 'Y Fwyalchen.' . . . ac yn swm cân anwylaf ei galon fawr, aeth yr Hen Faledwr adref, gan adael yr hen dŷ o glai yn gorwedd ym môn y clawdd 'rhwng y perthil!' (t.149-50)

A derbyn mai stori wir oedd gan T.M. Evans, gellir yn awr edrych ar gefndir amser yr hanes. Fe ddywedir fod y Baledwr tua'r trigain oed pan gyfarfu'r awdur eg ef, yn grwt o ryw ddeg oed. Gan mai 33 oed oedd T.M. Evans yn ôl Cyfrifiad 1891, yn 1857 neu 1858 y ganed ef, a byddai William Powell wedi'i eni hanner can mlynedd ynghynt, tuag 1808; byddai'n ddigon hen i fod yn 'y Riots a fu ym Merthyr' yn 1831. A gellir teimlo'n hollol ffyddiog am y pwynt pwysigaf o safbwynt y nodyn presennol: ni fuasai T.M. Evans yn peri i'r Hen Faledwr ganu 'O fryniau Caersalem' ar 'Y Fwyalchen' oni bai ei fod yn gweld hynny'n beth naturiol i faledwr ei wneud. Ond os ffuglen yw 'Yr Hen Faledwr', efallai mai T.M. Evans yn yr 1890au oedd yn gweld y peth yn naturiol, fel yr oedd fy mam a Winnie Parry. Os ysgrif goffa am faledwr o ddyn byw sydd gennym, mae'r awgrym yn glir, fod William Powell yn canu'r emyn ar yr alaw werin flynyddoedd ynghynt.

A ellir awgrymu fod canu'r emyn ar yr alaw yn gyffredin ynghynt, ar sail y ffaith ddiymwad fod 'Y Fwyalchen' yn ffitio'r geiriau yn llawer gwell nag yw *Crugybar* yn y ffurf sydd arni yn y llyfrau emynau (ac a genir yn ein mynwentydd)? Mae'r ffurf honno'n llawn cambwyslais:

O FRYNiau CaersaLEM ceir gweLED
Holl daith YR anialWCH i gyd;
Pryd HYN y daw troeON yr yrFA
Yn feLYS i laNW ein bryd. . .

Mae'r un diffyg ar *Cyfamod/Hen Ddarbi*:

Y gŵr A fu gynt O DAN hoellION
Dros ddyn PECHAdurUS FEL fi
A yfODD y cwPAN i'r gwaeLOD,
Ei hunAN AR ben CALFAri.

Digon tebyg, wrth gwrs, mai dan ddylanwad dysg gerddorol fetronomaidd y bedwaredd ganrif ar bymtheg yr aed i ganu *Crugybar* a *Hen Ddarbi* yn y dull cambwysleisiol hwnnw. Cof gennyf glywed Osian Ellis yn dweud mai'r ddwy dôn yna oedd yr unig donau emynau a oedd yn donau gwerin Cymreig; o gofio'r cambwysleisio, roeddwn yn synnu at y gosodiad, nes imi gofio am ddywediad rhywun arall. Elfed oedd hwnnw, mewn dosbarth nos yn Llundain tuag 1935, yn disgrifio profiad a gawsai ym Madagasgar flynyddoedd ynghynt. Yno gwelodd hen frodores yn ei morio hi wrth ganu un o'r tonau hyn mewn ffordd a ddysgasai gan y cenhadon cynnar; roedd y ffordd honno'n rhoi'r pwyslais ar y geiriau priodol, fel y mae 'Y Fwyalchen' yn gwneud. Diau mai am y tonau'n cael eu canu yn y ffordd anghlasurol yna yr oedd Osian Ellis yn meddwl, beth bynnag am ffynhonnell derfynol y tonau; a thebyg mai oherwydd mai felly y cenid hwy y gallwyd eu defnyddio at y geiriau a gysylltir â hwy'n awr.

I'r Dr Huw Walters o'r Llyfrgell Genedlaethol y mae'r diolch am dynnu fy sylw at dras T.M. Evans ac at ysgrifau J. Lloyd Thomas, ac am roi benthgryf copi o *Ein Cyngor* imi. Tybed a oes ymysg y darllenwyr rywun a all enwi'r flwyddyn y cafwyd corff yr Hen Faledwr yn yr eira ar fore Nadolig? Trueni na fyddai J. Lloyd Thomas wedi enwi'r flwyddyn.

CAROL BLYGAIN 'BARD DREFLYS' NADOLIG 1846

Dafydd Ifans

Ymhlith papurau Thomas Charles Edwards yn y Llyfrgell Genedlaethol, fe geir llythyr, dyddiedig 22 Ionawr 1847, oddi wrth Richard Roberts, 'Bardd Trefflys', at y Prifathro Lewis Edwards, Y Bala.¹

Yn y llythyr mae 'Bardd Trefflys' yn cynnwys adysgrif o garol blygain a gyfansoddwyd ac a ganwyd ganddo dros y Nadolig 1846 yng Nghefnymeysydd, mewn cyfarfod o Gymdeithas Lenyddol Eifionydd. Anfonir y garol at Lewis Edwards ar gyfer ei chyhoeddi yng nghylchgrawn *Y Geiniogwerth*, cylchgrawn Methodistiaidd ei naws a oedd newydd ei sefydlu ac a ymddangosodd rhwng 1847 ac 1851.² Hyd y gwelir, ni chafodd y garol mo'i chyhoeddi gan Lewis Edwards ac felly cynigir golygiad ohoni isod. Fel y gwêl y cyfarwydd, fe gyfansoddwyd y garol ar fesur adnabyddus 'Ar gyfer heddiw'r bore'.³

Ceir pwt yn *Y Bywgraffiadur* (t.822) am 'Fardd Trefflys,' ond nid yw'r dyddiad geni a nodir yno yn gywir. Yn ôl cofrestr bedyddiadau Capel Brynmelyn (MC) cafodd Richard Roberts ei eni a'i fedyddio ar 18 Mai 1816.⁴ Yr oedd yn fab i Thomas Roberts, Garthmorthin, Trefflys, a'i wraig, Mary Robert o blwyf Mellteyrn yn Llŷn. Dywedir gan 'Alltud Eifion' yn ei gyfrol *Y Gestiana* ei fod yn hannu o deulu talentog 'Dafydd y Garreg Wen'.⁵ Ceir cofnodion yn yr un gofrestr o fedyddio dwy chwaer ac un brawd iddo, sef Jane yn 1809, Robert yn 1813, a Mary yn 1822.

Yr oedd yn wŷr i Robert Roberts, Tŷ-mawr, Trefflys, un a ddisgrifir

¹ Thomas Charles Edwards 2604.

² Cyhoeddwyd trigain rhifyn o'r cylchgrawn hwn ar ffurf pum cyfrol rhwng 1847 ac 1851. Ar ôl bwlch byr fe ailymddangosodd y cylchgrawn yn 1852-3 yn dwyn y teitl *Y Methodist* — bu'n rhaid newid yr enw oherwydd bod pris y cylchgrawn wedi codi i geiniog a dimai. Yn dilyn bwlch arall, cafwyd tair cyfrol bellach o *Y Methodist* rhwng 1854 ac 1856. Y golygyddion oedd David Charles, Lewis Edwards a John Parry ac argreffid y cylchgrawn gan Thomas Gee yn Ninbych. Yr wyf yn ddiolchgar i'm cydweithiwr, Dr Huw Walters, am y wybodaeth hon.

³ Gweler Geraint Vaughan Jones, *Hen Garolau Plygain* (Tal-y-bont, 1987), tt.42-3. Ceir carol blygain debyg gan John Davies, Castell Idwal, (1799-1866), yn ei gyfrol *Blaenffruyth Awen* (Bethesda, 1852) ar yr un mesur. 'Mentra Gwen' yw'r dôn a ddefnyddir gyda'r geiriau yn llyfryn Alan Luff (gol.), *Llyfr Carolau Deiniol* (Bangor, 1974), tt.38-9 a 45.

⁴ Llundain, Yr Archifdy Gwladol, PRO:RG4/3873.

⁵ 'Alltud Eifion' (Robert Isaac Jones), *Y Gestiana sef Hanes Tre'r Gest yn cynnwys cofnodion hynafiaethol plyffi Ynyscynhaeam a Threfflys...* (1892, adargraffiad 1975), t.88.

fel prif offeryn cychwyn Methodistiaeth ym mro Treflys, ardal rhwng Tremadog a Morfa Bychan ar lethr gogleddol Moel-y-Gest. Dywedir mai'r pregethwr cyntaf i bregethu yn Nhŷ-mawr, Treflys, oedd neb llai na Daniel Rowland, Llangeitho. Mae un ffynhonnell⁶ yn honni bod Robert Roberts wedi colli tenantiaeth ei fferm oherwydd ei safiad dros Fethodistiaeth ac wedi treulio gweddill ei oes gyda'i fab yng Ngarthmorthin, ond gwrthodir y syniad hwn gan ffynonellau eraill.⁷ Mae'n wir i ddweud iddo ddioddef ar law asiant stad Brogyntyn, gŵr o'r enw Jones o'r Glyn, sir Feirionnydd, a oedd yn wrthwynebus i anghydfurfiaeth, ond er iddo dderbyn rhybudd i ymadael arhosodd yn ddirgel yn Nhŷ-mawr, Treflys, gyda'i fab, Griffith, heb yn wybod i'r asiant. Dyna lle y lluniodd ei ewylls ac yno y bu farw. Pan oedd Richard Roberts tua'r ugain oed fe symudodd at ei ewythr, Griffith Roberts, i'r Tŷ-mawr ac yno y treuliodd weddill ei fywyd yn ŵr dibriod. Bu farw ar 19 Mehefin 1876 yn hanner cant ac wyth mlwydd oed a chafodd ei gladdu ym mynwent Eglwys Mihangel Sant, Treflys, dridiau'n ddiweddarach ar 22 Mehefin.

Ni chafodd lawer o addysg ffurfiol ond dywedid bod ganddo ddealltwriaeth eang iawn o amaethyddiaeth. Ystyrir ef gan ei gymdogion a'i gydblwylion yn gynghorwr ac arweinydd mewn materion plwyfol a gwladol ac ato ef y byddai pawb yn troi ar adeg o helynt neu argyfwng yn enwedig wedi marwolaeth Ellis Owen, Cefnymeysydd.

Bu'n mynychu'r Gymdeithas Lenyddol yng Nghefnymeysydd o'i dechreuad gan barhau i'w chefnogi ar hyd y deuddeng mlynedd y bu'n cyfarfod a gwasanaethu fel llywydd am rai blynyddoedd. Datblygodd y cyfarfodydd yn rhyw fath ar ysgol farddol gan ddyllanwadu'n drwm ar rai fel 'Nicander', 'Ioan Madog' a 'Bardd Treflys'. Disgrifir Richard Roberts gan 'Alltud Eifion' yn fardd gwreiddiol a fedrai lunio 'cyfansoddiadau tra thlyision'. Yn ôl R. Rowland, Blaenau Ffestiniog, yr oedd yn llenor lled wych, ac 'yn fardd tlws er nad cryf', yn ddarllenydd cywir ac yn areithydd canmoladwy. Yn wir, teimlai 'Alltud Eifion' y gallasai fod wedi tyfu'n un o nofelwyr cyntaf ei oes gan fod ganddo allu dychmygol cryf.

⁶ Ceir adran ar hanes bywyd Richard Roberts gan R. Rowland, Blaenau Ffestiniog ar ddechrau cyfrol fechan o waith 'Bardd Treflys', *Pengryniad Eifionydd* (Blaenau Ffestiniog, 1883), tt.[3]-6, cyfrol a olygwyd gan 'Ellis o'r Nant'.

⁷ Bennett Williams (Beuno Gwilym), *Traethawd Hanesyddol ar ddechreuad a chynydd y Methodistiaid Calfaidd yn Nosbarth Tremadog hyd ddiwedd y flwyddyn 1875* (Caernarfon, [1877]), t.29, a Goronwy P. Owen, *Methodistiaeth Llŷn ac Eifionydd*. . . ([Pwllheli], 1978), tt.148-9. Dymunaf ddiolch i'm cydweithiwr, Ceris Gruffudd, am y ddau gyfeiriad uchod.

Nid oes gennym, ysywaeth, fawr mwy na'r garol hon ac ychydig englynion mewn llawysgrif yn brawf o'i gynnyrch barddol.⁸

Ymunodd â'r Methodistiaid ym Mrynmelyn yn 1852 a'i ddewis yn flaenor yno'n fuan a bu hefyd yn weithgar iawn gyda'r Ysgol Sul yno. Tua 1854 dechreuwyd cynnal cyfarfodydd llenyddol mewn cysylltiad â'r ysgolion Sul gydag 'Eben Fardd' ac eraill, a bu 'Bardd Treflys' yn gysylltiedig â hwy o'r cychwyn. Dilynai'r Cyfarfodydd Misol yn lled gyson ond yn anfynych y cymerai ran ynddynt yn ôl pob hanes. Daeth i sylw pawb, er hynny, fel beirniad, arweinydd a llywydd cyfarfodydd trwy'r sir, cymaint felly nes y canodd Ellis Owen, Cefnymeysydd, amdano:

'Prydydd a llywydd Pen Llŷn
Yn gawr o'i draed i'w goryn,'

Awgrymir iddo 'golli mewn serch' a hynny fu'n gyfrifol am y diffyg penderfyniad a'r dyfalbarhad i ennill gwraig, yn ôl ei gofiannydd ar ddechrau *Pengryniaid Eifionydd*, 'er ei fod yn un o'r dynion mwyaf lluniaidd a phrydweddol, a llawn o serchogrwydd a natur dda.

Pan fu farw fe luniodd 'Gwilym Eryri' doddaid i'w roi ar ei fedd a marwnad i'w goffáu:

Er huno ohonot, y cyfaill gorhoffus,
Dan feddfaen yn dawl yng nghysgod y Gest,
Dy enw mewn parch ac anrhydedd a erys,
Oherwydd y dirfawr ddaioni a wnest:
O! cwsgr mewn tawelwch yn hen fynwent Treflys,
Dan ddagrau pur, tyner y cyfnos a'r wawr;
Pan wlychant dy feddrod nid ydynt ond megis
Arwyddlun o'r galar am fardd y Tŷ-mawr.

Carol a gyfansoddwyd ac a ganwyd, Nadolig 1846, yng Nghefnymeysydd, yng nghyfarfod Cymdeithas Lenyddol Eifionydd, gan Richard Roberts, Tŷ Mawr, Treflys, un o'r aelodau.

Fe ganodd yr angylion,
Dyma'r dydd, dyma'r dydd,
Y cafwyd Iesu cyfion,
Dyma'r dydd;
Fe roddwyd, do er Adda,
Addewid o'r Meseia,
A daeth ef i Judea,
Dyma'r dydd, dyma'r dydd,
Hosanna, haleliwia,
Dyma'r dydd.

⁸ Cadwyd yr englynion yn llawysgrif L1GC 1010C, tt.3-5, 31, 37, a 49. Cyhoeddwyd englyn coffa ganddo i'r Parchedig Evan Roberts a luniwyd flwyddyn cyn ei farw, gweler cyfrol 'Beuno Gwilym' uchod, t.36.

Fe roddwyd i'r bugeiliaid
Newydd da, newydd da,
Gan engyl nef bendigaid,
Newydd da,
Fe anwyd ar blygeinddydd
Grist Iesu yn wareddydd,
O dŷ a thylwyth Dafydd,
Newydd da, newydd da,
Moliannwn o lawenydd,
Newydd da.

Y seren a roes arwydd
Pan y daeth, pan y daeth,
Y lle'r oedd llety'n Harglwydd,
Pan y daeth;
Yr oedd i gyfarwyddo
Y doethion wrth ymdeithio,
I roi addoliad iddo,
Pan y daeth, pan y daeth,
Creawdwr byd a'i eiddo,
Pan y daeth.

Diddymwyd yr aberthau,
Wedi'i gael, wedi'i gael,
I gyd, a'r holl gysgodau,
Wedi'i gael;
Dim eisiau wyn na hyrddod,
Na bwch yn iawn am bechod,
Hyn byth fydd yn rhyfeddod,
Wedi'i gael, wedi'i gael,
Efe yw Oen y Cymod,
Wedi'i gael.

O ganol nef disgynnodd
Er ein mwyn, er ein mwyn,
Bru morwyn a gymerodd,
Er ein mwyn;
Yn faban gwan ohoni,
Yn Geidwad annwyl inni,
I'n hachub o'n trueni,
Er ein mwyn, er ein mwyn,
A hyn o'i fawr dosturi,
Er ein mwyn.

Yn ôl y broffwydoliaeth
Daeth i'r byd, daeth i'r byd,
A chyfiawn oruchafiaeth,
Daeth i'r byd;
Yn gyfion ef a gafwyd
A didwyll fel y d'wedyd,
Er gwella y rhai gollwyd,
Daeth i'r byd, daeth i'r byd,
Mewn agwedd fel mynegwyd,
Daeth i'r byd.

Mor isel wrth ei eni,
Yn dylawd, yn dylawd
Mewn preseb ca'dd ei roddi,
Yn dylawd;
Ni feddai'i fam i'w rwymo
Ond gwael gadachau iddo,
A dyna oedd amdano,
Yn dylawd, yn dylawd,
I gyfoethogi'i eiddo,
Daeth yn dlawd.

Pan oedd ar liniau Mari'n
Dlawd a gwan, dlawd a gwan,
Fel Duw yn presenoli
Ym mhob man;
Creawdwr y planedau
A'r dirifedi fodau
Yn rhwym yn y cadachau'n
Dlawd a gwan, dlawd a gwan,
Meddiannwr byd a'i bethau'n
Faban gwan.

Cyflawnodd ef y gyfraith,
Yn ein lle, yn ein lle,
Heb orffwys, oll yn berffaith,
Yn ein lle;
O'n hachos bu yn chwysu
Ac wedyn yno gwaedu,
Bu ar y pren i'n prynu,
Yn ein lle, yn ein lle,
A'n dyled ddarfu dalu,
Yn ein lle.

Niferoedd sy'n clodfori,
Am ei waith, am ei waith,
Yn nef y nef, heb dewi,
Am ei waith;
A hefyd fe fydd cofio
Anwylaid iawn, pan elo
Y nef a'r ddaear heibio,
Am ei waith, am ei waith,
Rhown ninnau foliant Iddo
Am ei waith.

RHAGOR O REDWYR

Tegwyn Jones

Yn ei erthygl 'Baledi'r Cyw Cloff' a ymddangosodd yn rhifyn 15 (1992) o *Canu Gwerin*, dangosodd E. Wyn James fod rhedeg ras am arian, a'r gwylwyr yn betio ar y canlyniad, yn ddifyrwrch cyhoeddus hynod boblogaidd ymhlith ein hynafiaid yn ystod y ganrif ddiwethaf o leiaf, ac yn arbennig felly fe ymddengys, yn Ne Cymru. Cyhoeddodd dair baled yn ei erthygl, dwy ohonynt wedi ymddangos mewn llyfrau cymharol ddiweddar, a'r llall heb ei hailagraffu er pan gyhoeddwyd hi gyntaf yn 1847, ond y tair yn sôn am gampau un rhedwr arbennig o lwyddiannus, sef John Davies y 'Cyw Cloff'. 'Tybed faint o faledi a gyhoeddwyd adeg y rhedegfeydd hynny sydd wedi diflannu'n llwyr erbyn hyn?' yw cwestiwn Mr James. Tipyn go lew yw'r ateb a fentwrn i, a manteisiaf ar y cyfle hwn i dynnu sylw at ddwy arall a orosodd. Er mai o lyfr a gyhoeddwyd yn 1855 y codwyd un o'r ddwy isod, y tebyg yw iddi ymddangos yn gyntaf ar ffurf baled unigol cyn cael ei chasglu gan olygydd dienw'r gyfrol dan sylw a'i chynnwys ynddi, sef *Blwch o Bleser i leuenctyd Cymru, gan y Beirdd Goreu yn Neheubarth Cymru*, a argraffwyd gan M. Jones, Heol y Prior, Caerfyrddin, ac a werthid am chwecheiniog y copi. Yng nghorff ei erthygl, ac fel canlyniad i'w ymchwil drylwyr, y mae Mr James yn enwi nifer sylweddol o'r rhai hynny a ddaeth i fri fel rhedwyr yn ystod y ganrif ddiwethaf, a da yw cael cyfle i ychwanegu dau arall atynt yma, sef Hywel Risiart o Lwynyweunydd, plwyf y Faenor, Brycheiniog, a Thomas Llewelyn o blwyf Penderyn yn yr un sir. Un o gefnogwyr Hywel a luniodd y gerdd mae'n amlwg, ac y mae ynddi ddigon o gyffro'r ras, ond am mai ras rhwng dau Gymro sydd yma, ac nid rhwng Cymro a Sais, ni chlywir yn hon yr 'angerdd cenedlaethol' y sylwodd Mr James arno yn y tair baled yn ei ymdriniaeth ef. Nid oes dim, hyd y gwn, yn wybyddus am y ddau a fu'n herio'i gilydd y diwrnod hwnnw. Yn ôl cofnodion plwyf y Faenor daeth rhyw Howell Richards (labourer) a Jane Thomas (spinster) — y ddau o Gefncoedycymer — â'u mab anghyfreithlon, William, i'w fedyddio ar 25 Hydref 1829. Ai hwn tybed oedd y rhedwr? Ef yw'r unig Howell Richards a enwir yn y cofnodion hynny dros ystod go lydan o flynyddoedd, a chan na wyddom pa bryd y rhedwyd y ras, gall y dyddiad daro. Ar y llaw arall, os y Thomas Llewelyn a fedyddiwyd yn Eglwys Penderyn ym mis Ebrill 1826 yw Twm Llewelyn y faled, yna rhaid chwilio am Howell arall.

Diweddarwyd y sillafu a'r orgraff.

CÂN NEWYDD, yr hon sydd yn rhoddi hanes rhedegfa ag a fu yng Nghwm Taf, rhwng Hywel Risiart, Llwynyweunydd, plwyf y Faenor, a Thomas Llewelyn, o blwyf Penderyn.

Ar y dôn 'Nutmeg and Ginger.'

Gwrandewch, Omeriaid wiwblaid wych,
Mewn purwych gorwych gariad,
Ar gân yn glau o'm genau'n glir,
Dra uchel wir ymdrechiad,
Sef Hywel Risiart, wr dewisol,
Llonwych lluniaidd, mwynaid manol,
Pen rhedegwyr o dan awyr,
Ddarostyngai ddewr hustyngwyr,
A bwriad dwys holl Aberdâr,
A'u hunan fâr oferwyr;
Daeth i'w erbyn Twm Llewelyn,
Yn hyderus o Benderyn,
Hwn orchfygai ffordd y cerddai
Ac yn hyddysg fe gyhoeddai
Ei hun yn ben, ras hir neu fer,
I Hywel her fe yrrai.

Ac yno rhwymwyd gyrfa'n rhwydd,
Yn ebrwydd dan y wybren,
Am ddeg o ginis ddigon gwir,
Dair milltir megis mellten,
I gyfarfod ar ddiwrnod,
Am y rheini, Ow! mor hynod,
Drwy wych ymdrechu a gwir ragori,
Am uchelgamp uwch y weilgi,
Gan wneud eu rhan mewn nodau a rhôl,
Yn ôl eu hollol allu;
Mae'n ddilys eilwaith ddala sylw,
A chofio'r diwrnod hynod hwnnw
Pan ymdyrrai o Benderyn
Hwylusa gwŷr, luosog werin,
Ac o Aberdâr yn gwibio daeth
Llu helaeth Twm Llewelyn.

Ac o du Hywel gyda hyn
I'w ddilyn deuai'n ddilys
Hawddgara tyrfa goror Taf,
Tirionaf trwy yr ynys,
Ddnyion enwog, glân calonnog,

Gorwych hynaws, o Frycheiniog,
A'r holl gymdogaeth hylwydd helaeth,
Trwy wir gariad taer ragoriaeth,
Gan fentro eu harian yno'n hy,
A hynny'n ddiwahaniaeth;
A'r ddwy werin iraidd wrol,
Rhai di-baid roi eu da bydol
Yn wystlon dyls nes bai'n hysbys
Pwy enillai i bennu eu h'wyllys,
Roedd o du'r ddau rai'n credu'n dda,
Yn daerion a hyderus.

A'r ymdrechwyr yn ddi-drai
Ddechreuai yn wych reiold,
A'r dyrfa'n gweiddi gyda'r rhain
Nes doedd yn sain gysonol,
Llefau'r bobl oll fu bybyr,
Y llu trwyadl holltai'r awyr,
Creigydd eco yn cydgordio,
Coed y dyffryn acw'n deffro,
A phrofwyd hefyd ffrydiau Taf
Cysonaf yn eu seinio!
Hwlyn wrol a flaenorodd,
O'i gu foddion, ac a faeddodd
Ymffwrst erwin daer Penderyn,
Dallai olwg Twm Llewelyn
Nes gado ar frys ei frowys frawl,
A rhoddi ei hawl i Hwlyn.

Fe gawd llawenydd yn ddi-os,
A hyn o achos Hywel,
Blin i rai, fe flaenai'n ffaith
Hyd ben ei daith yn dawel,
Fel hydd diddig iawn, neu ewig,
Llamwr addas llew mawryddig,
A Thwm Llewelyn oedd yn canlyn,
A phawb o hirbell fu'n ei erbyn,
Mewn cyflwr blin wrth glywed bloedd
Mor hylaw goedd i Hwlyn.
Felly beunydd bo llawenydd
I Hywel fwyn o Lwynyweunydd,
Fyth heb fethiant llaw Duw'r llwyddiant
A'i dygo i'w ganu i'w deg ogoniant
Pan elo'i ben i waelod bedd,
Gael rhinwedd, hedd a haeddiant.

William Davies, Coedycymer

Y mae'r faled arall a geir isod ychydig yn wahanol yn yr ystyr mai baled o fawl i un rhedwr arbennig ydyw, ac nid baled am ornest rhwng dau neu ragor ohonynt. Robert Williams o Lantrisant oedd hwnnw, Robert y Tiler (sef towr), y gwelir cyfeirio ato yn erthygl Wyn James. Yno dywedir iddo redeg ras gyda'r Cyw Cloff yn erbyn y Sais John Tetlow ar y Cimddeg Llantrisant yn 1844, a dangosir bod ganddo lysenw arall mwy swynol na Robert y Tiler hefyd, sef 'The Flower of the Forest'. Yn y Llyfrgell Genedlaethol, yn rhydd mewn bocs o faledi ac amrywiol bethau eraill y gwelais i'r unig gopi o'r gerdd sy'n dilyn. Taflen wedi ei hargraffu ar un ochr yn unig ydyw, ac yn anffodus torrwyd ymaith ychydig o'i godre, gan adael llinellau clo'r pennill olaf, ac enw'r awdur, yn anghyflawn. Ychydig a gollwyd serch hynny, a gellir casglu mai'r dymuniad yn y llinell olaf yw y caiff Robert, yng nghyflawnder yr amser, ei gladdu yn ymyl Guto Nyth Bran, arwr y gwelir ei enwi ar ddiwedd y ddau bennill blaenorol. Ar ymyl y daflen, ysgrifennodd rhywun '500 [o gopiâu mae'n debyg] April 5th 1845 [neu o bosib 1843]'. Yn y gerdd hon eto gwelir enwau a llysenwau rhedwyr y gellir eu hychwanegu at y rhai a geir yn erthygl Mr James, yn eu plith yr Efaill, Timi, Will Lloyd, Mab Grasi, Mab Edmund, Pen-bwch, Polard, Abram Wood a Dai Dimoth. 'Ond Robert y Tilar', meddai'r bardd, 'y dewra ar ein daear/Fe redodd dan amsar pob un o'r rhai hyn'. Amcangyfrif Mr James yw mai tua 1821-2 y ganed John Davies y Cyw Cloff, a chan i Robert Williams gydredeg ag ef yn erbyn Tetlow, mae'n rhesymol casglu eu bod yn lled agos o ran oedran. Tybed felly ai ef yw'r Robert Williams, mab William a Sarah Williams (y tad yn grydd) a fedyddiwyd yn Eglwys Llantrisant ar 11 Ionawr 1821? Bûm yn chwilio cofnodion priodasau a marwolaethau'r plwyf hefyd, heb daro ar unrhyw dystiolaeth bellach. Yma eto diweddarwyd y sillafu a'r orgraff.

Cân o glod i Robert William, o Lantrisant, y dewraf o redegwyr Cymru.

Cenir ar y dôn 'Llwyn-onn', neu 'Jenny Jones.'

Nid oes gan neb ryddid i argraffu'r gân hon heb gennad ysgrifenedig dan law y prydydd.

Cyfunwch Brydyddion heb gelu o wir galon,

A lluniwch yn union gân gyson o glod

I fachgen da hawddgar, sef Robert y Tilar,

Cyflyma ar y ddaear a welais erio'd.

Daeth Robert, o brysur, trwy ymwylltio, tair milltir,

A'u camu nhwy'n gywir, fe 'nillodd y pen,

Er cymaint yw dwndwr y byd am y Pannwr,

Hwn ydyw gorchfygwr Cyw Cloff a Llyst-wen,

Ac eto rwyn enwi yr Efaill a Thimi,
Wil Lloyd a Mab Grasi, wrth ddechrau fy nghân,
Ond Robert, wr ufudd, o'r Llan ddaeth yn llonydd,
A'i glod aiff trwy'r gwledydd yn ail Gruffydd Nyth Brân.

Nid gwiw i neb dynion go wan eu gewynion
Ei dreio'r bob troion, wr gwiwlon mewn gwedd,
Fe redodd mewn dewrder ar Gefncoedycymer,
Carlamodd y ddaear o flaen Castell Nedd,
Ac eto'n goncwerwr mewn gyrfa'r gwrs 'Berogwr,
Fe faeddodd y Pannwr, wr dewr ar ei draed,
Roedd Ioan, cyn hynny, fe wyddai holl Gymru,
Yn arfer gorchfygu 'mhob gyrfa trwy'r wlad,
Ond clywyd am fachgen o hen dref Llantrisant,
E gafwyd yr arian i'w chynnal hi 'mla'n',
Pan ddaeth y boreddydd o'r Llan aeth yn llonydd,
A'i glod aiff trwy'r gwledydd yn ail Gruffydd Nyth Brân.

Mab Edmwnd goncwerodd 'mhob gyrfa a redodd,
Da hollol fe 'nillodd o'i wirfodd yn wir,
Pen-bwch gyda hynny, a Polard ddifaeddu,
Ac Abram Wood wisgi, fu'n taenu ar ein tir,
Un glew o Frycheiniog, Dai Dimoth, wr enwog,
A redai'n galonnog, a glew oedd Rhiw Glyn,
Ond Robert y Tilar, y dewra ar ein daear,
Fe redodd dan amsar pob un o'r rhai hyn.
Rhof gyngor i'r Tiler []
Serch dewr ar ein daear []
Fel hyn mae fy ngweddi []
Dymunaf dy gladdu []

John []

DANFONED IMI AFAL

Yn *Canu Gwerin*, 15 (1992), ymddangosodd nodyn ynghylch y penillion 'Danfoned imi afal', allan o *Llawysgrif Richard Morris o Gerddi*, a chyhoeddwyd gyda hwy alaw Wyddelig. Nid oeddwn yn sylweddoli bod yr alaw honno wedi ymddangos yng *Nghylchgrawn* y Gymdeithas, ac yr wyf yn ddiolchgar i Phyllis Kinney am dynnu fy sylw ati yno. Fe'i ceir yng nghyfrol 3, rhan 3 (1937), t.124-5, o dan yr enw 'Bu farw'r cathod':

Noda J. Lloyd Williams iddo ei chael gan Grace Gwyneddion Davies gyda'r nodyn, 'From a collection entered for competition'. Sylwa hefyd ei bod yn llawer mwy diddorol, ac yn hŷn, nag alaw arall a gafwyd i'r un geiriau yn Llanrwst. Ac ychwanega:

Any information regarding the tune will be welcome, and will find a place in a future number of the *Journal*.

Os cafwyd rhagor o wybodaeth, nis cyhoeddwyd, hyd y gwelais; ac mae'n ddiddorol nad oedd Lloyd Williams — mae'n ymddangos — wedi sylwi ar bresenoldeb yr alaw yn *Llyfr Emynau a Thonau'r Methodistiaid Calfinaidd a Wesleiaidd* a oedd wedi'i gyhoeddi wyth mlynedd cyn hynny, yn 1929.

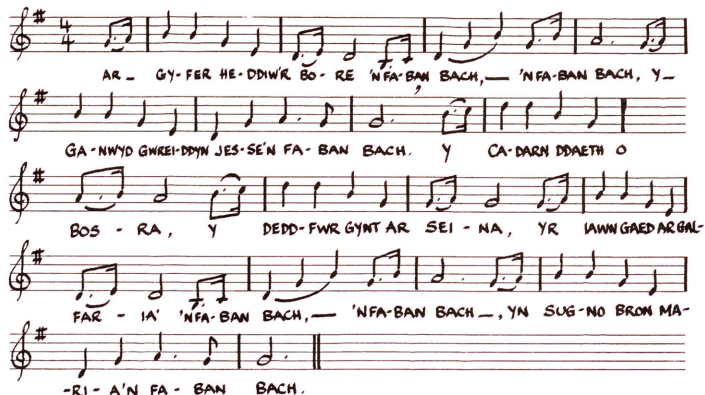
Rh.G.

Ray is D. l. | r' . m' : f' . m' | r' . d' : l . s . m | r . . m : f . s | l :- . l |
 Bu fa - rw cath Do - li, bu fa - rw cath Gwen; Bu
 || r' . m' : f' . m' | r' . d' : l . s . m | l : s . m | r :- . r . m |
 fa - rw cath mod - ryb o gur yn ei phen: Mae
 || r : m . r | m . l :- . d' | t : l . s | l :- . l |
 cath yn yr Hen-dre yn sâl o'r un clwy: Daeth
 || r' . m' : f' . m' | r' . d' : l . s . m | l : s . m | r :- . l |
 mell - tith a mall - tod ar ga - thod y plwy.

'AR GYFER HEDDIW'R BORE'

Yr oedd yr Athro Edward Edwards, 'Teddy Eddy', yn gymeriad adnabyddus yng Ngholeg Aberystwyth ac yn y dref. Yn frawd i O.M. Edwards, bu'n Athro Hanes am gyfnod maith. Ganddo ef y cafodd y cerddor William James (1877-1964), Llanbadarn Fawr, alaw i'w chanu ar 'Ar gyfer heddiw'r bore', ac fe'i cyhoeddwyd, wedi ei chynganeddu i bedwar llais gan James, yn y *Cambrian News*, 23 Rhagfyr 1955. Ni chofnodir yno ddim o hanes yr alaw, na nodi o ble y cafodd Edwards hi. Go brin ei bod yn alaw werin — y mae blas cyfansoddiadau'r ganrif ddiwethaf arni — ond y mae ei chysylltiad â charol Eos Iâl yn ddiddorol. A genir hi yn y plygeiniau?

Rh.G.

AR - GY-FER HE-DDIW'R BO-RE 'NFA-BAN BACH,— 'NFA-BAN BACH, Y-
GA-NWYD GWREI-DDYN JES-SE'N FA-BAN BACH. Y CA-DARN DDAETH O
BOS - RA, Y DEDD-FWR GYNT AR SEI - NA, YR IAWN GAEDARGAL-
FAR - IA' 'NFA-BAN BACH,— 'NFA-BAN BACH,— YN SUG-NO BRON MA-
-RI - A'N FA - BAN BACH.

TEYRNGEDAU

Yr Athro Stephen J. Williams (1896-1992)

Er pan fu farw'r Athro Stephen J. Williams, fis Awst 1992, talwyd teyrngedau lawer iddo ar bwys ei gyfraniad i ysgolheictod yng Nghymru a'r iaith Gymraeg yn arbennig. Fe'i ganed yng Nghwm Tawe, ac wedi cyfnod coleg yng Nghaerdydd, gwasanaeth yn y Rhyfel Byd Cyntaf, a sbel o chwe blynedd yn athro ysgol, i Abertawe y dychwelodd i fod yn un o bilerï'r Adran Gymraeg yn y Coleg ac yn un o arweinwyr y bywyd Cymraeg yn y dref. Yr oedd ystod ei ddiddordebau'n eang, a braf meddwl i'r ysgolhaig rhadlon hwn, a aeth i'r afael â chymhlethdodau cyfraith Hywel, ymddiddori'n ddwfn yn ein traddodiad gwerin. Bu ef a'i ddiweddar briod, Ceinwen, a oedd yn gantores ddawnus, yn driw iawn i gyfarfodydd y Gymdeithas, a phriodol oedd iddynt gael eu dyrchafu gyda'i gilydd yn Is-lywyddion Anrhydeddus yn 1985.

Pan benodwyd 'Stephen J.' yn Athro'r Gymraeg yn Abertawe yn 1954, dewisodd yn destun i'w ddarlith agoriadol yrfa Ifor Ceri, y person llengar hwnnw a fu'n hybu'r eisteddfod ac a gasglodd alawon gwerin yn ei fro. Gyda'r geiriau hyn y mawrhaodd yr Athro barodrwydd Ifor Ceri i drosglwyddo ffrwyth ei lafur i John Parry, yn gwbl rydd a diamod:

'A welwyd erioed ddyn o ysbryd mwy gostyngedig ac a galon fwy rhadlon?'

Dyna'r atgof a fydd gan lawer ohonom am Stephen J. Williams yntau.

Megan Jones (1907-93)

O'm blaen y mae copi o Raglen Swyddogol Eisteddfod Genedlaethol Caerdydd, 1938. Ar dudalen 277 cyhoeddir Cyfarfod Blynnyddol y Gymdeithas, i'w gynnal yn y Brifysgol, brynhawn Llun, 1 Awst. Llofnodwyd yr hysbyseb gan W.S. Gwynn Williams; y Llywydd oedd y Fonesig Herbert Lewis; y siaradwr Dr J. Lloyd Williams; y cyfeilydd Mervyn Roberts; a'r cantorion Megan Jones ac Emrys Cleaver. Gyda marwolaeth Megan Jones ym mis Mai ciliodd yr olaf o'r selogion hyn.

Un o Dre-main, ger Blaenannerch, oedd Megan, a bu'n fyfyrwr yn yr Adran Gerdd yn Aberystwyth, gan raddio'n Mus.Bac. yn 1930. Roedd yn meddwl y byd o'i hathrawon, Charles Clements a David de Lloyd, a thrysorai ei chopi o *Forty Welsh Traditional Tunes*, yr oedd de Lloyd wedi ei lofnodi pan ymddangosodd yn 1929. Un o'i chyfeillion Coleg oedd Idwal Jones, a gwelir ei gosodiad o'i gerdd 'Ta-ta tan toc' yn ei gyfrol *Cerddi Digri Newydd*.

Wedi cyfnod o ddysgu yn Aberdâr symudodd yn 1934 i Abertawe, i ddarlithio yn y Coleg Hyfforddi, ac yno y bu tan ei hymddeoliad, yn athrawes uchel ei pharch ac yn arweinydd côr neilltuol. Bu'n beirniadu yn y Genedlaethol yn yr Adran Gerdd a'r Adran Alawon Gwerin, a bu'n Is-lywydd yr Urdd er Hyrwyddo Cerddoriaeth Cymru (Cymdeithas Cerddoriaeth Cymru).

Rh.G.

HEN ALAWON

Carolau a Cherddi
Casgliad John Owen, Dwyran

golygwyd gan
Phyllis Kinney a Meredydd Evans

Pris: £5.50

CYHOEDDIADAU

Canu'r Cymry

gol. Phyllis Kinney a Meredydd Evans £2.75

Canu'r Cymry II

gol. Phyllis Kinney a Meredydd Evans £2.75

Caneuon Gwerin i Blant

gol. Phyllis Kinney a Meredydd Evans £2.95

Lleisiau'r Werin

£1.50

Lleisiau'r Werin 2

gol. Rhidian Griffiths £2.50

Lleisiau'r Werin 3

gol. Rhidian Griffiths £2.75

Canu Jim Cro

(Darlith Goffa Amy Parry-Williams 1990)

Meredydd Evans £1.00

Ffiniau

(Darlith Goffa Amy Parry-Williams 1991)

Rhidian Griffiths £1.00

Canu at iws

(Darlith Goffa Amy Parry-Williams 1992)

D. Roy Saer £1.50

CYMDEITHAS ALAWON GWERIN CYMRU

A garech chi ymuno â Chymdeithas Alawon Gwerin Cymru? Neu, os ydych eisoes yn aelod, beth am ddarbwylllo rhywun arall i ymuno?

Sefydlwyd y Gymdeithas yn 1908. Ei phwrpas yw casglu a pherfformio caneuon gwerin Cymru, cyhoeddi enghreifftiau dethol ohonynt, a hybu ymchwil, yn llenyddol a cherddorol, yn y maes hwn. Erbyn hyn ymddangosodd dros ddeg rhifyn ar hugain o'i Cylchgrawn, gan gynnwys ymron 600 o ganeuon. Yn flynyddol er 1963, ac ym mis Medi, cynhaliwyd cwrs penwythnos o ddarlithiau, trafodaethau a chanu.

Y tanysgrifiad blynyddol yw £4 i oedolion, £6 i wŷr a gwragedd ynghyd, a £1 i blant a myfyrwyr, sy'n sicrhau copi o *Canu Gwerin*, cylchgrawn blynyddol y Gymdeithas. Ein Hysgrifennydd Aelodaeth yw: Rhidian Griffiths, Ynys Ceti, Penrhyn-coch, Aberystwyth, Dyfed. Ffôn: (0970) 828683.

THE WELSH FOLK-SONG SOCIETY

Would you like to join the Welsh Folk-Song Society? Or, if you are already a member, why not persuade someone else to join?

The Society was established in 1908. Its aims are the collection, preservation and performance of Welsh folk-song, its publication, and the encouragement of related research work. By today, over thirty numbers of its Journal have appeared, including almost 600 songs (nearly all of them with Welsh-language texts). Annually since 1963, and usually in September, the Society has held a weekend course of lectures, discussions and song.

The annual subscription is £4 for adults, £6 for husbands and wives jointly and £1 for children and students, which secures a copy of Canu Gwerin/Folk Song, the annual journal of the Society. Our Membership Secretary is: Rhidian Griffiths, Ynys Ceti, Penrhyn-coch, Aberystwyth, Dyfed. Tel: (0970) 828683.

